ZOZOLALA

tweemaandelijks stripinformatieblad augustus / september 1996 88

...OOOHHH... C'MON! LET'S TURN THE TAPE OFF! ALL I'M DOING IS WHINING! THIS ALWAYS HAPPENS IN INTERVIEWS! I-I CAN'T HELP IT! I'M JUST SO LONELY AND MISERABLE! A-AND I DON'T KNOW WHAT TO DO ABOUT IT!! OH GOD... LISTEN TO ME WHINE! DO SOMETHING! STOP ME! PLEASE... I BEG OF YOU...
I THINK YOU'RE THE ONLY ONE THAT CAN STOP YOURSELF.
NO! NO! YOU COULD HIT ME! PLEASE! GO AHEAD! IT'S ALRIGHT!
THEY FORCED ME!
LAMBIEK
JOE MATT '96

ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, dat tweemaandelijks verschijnt. ZozoLala is gratis voor de klanten van onderstaande stripwinkels. Verantwoordelijke uitgever: Stichting Zet.El

ALKMAAR
BOOKERS & STRIPPERS
Boterstraat 19
1811 HP / 072 - 5121916

AMSTERDAM
LAMBIEK
Kerkstraat 78
1017 GN / 020 - 6267543

RICHARD
Rombout Hogerbeetstraat 78
1052 HX / 020 - 6842923

ANTWERPEN
BEO
Hopland 15
2000 / 03 - 2332536

SNOEK
Eerste van Swindenstraat 545
1093 LC / 020 - 6684764

APELDOORN
DE TWEEDE LEZER
Eerste Wormenseweg 102
7331 DK / 055 - 5427202

BUDDY'S
Meir 125 (1e verd.)
2000 / 03 - 2321631

MEKANIK STRIP
Sint Jacobsmarkt 73
2000 / 03 - 2342347

ARNHEM
DE NOORMAN
Koningstraat 43
6811 DH / 026 - 4420909

ASSEN
PLOK. STRIPS EN EH...
Zaagmolen 31 DINGES!
9401 BR / 0592 - 313292

BERGEN OP ZOOM
GILLES DE GEUS
Bosstraat 4 (passage)
4611 NC / 0164 - 247462

BEVERWIJK
MICHEL STRIPS
Zwarte Markt (Hal 6)
(za. & zo.) / 079 - 3310128

BREDA
FRANKA
Torenstraat 9 (passage)
4811 XV / 076 - 5214153

BRUGGE
DE STRIEP C.V.
Katelijnestraat 42
8000 / 050 - 337112

BRUSSEL
HET B-GEVAAR
Greepstraat 15
1000 / 02 - 5131486

DELFT
BUL SUPER
Breestraat 18 - 22
2611 RG / 015 - 2126097

DEN BOSCH
SPIRIT
Hinthamerstraat 90
5211 MS / 073 - 6145530

DEN HAAG
HAAGSE STRIPSHOP
Wagenstraat 104-c
2512 AZ / 070 - 3634115

MIEKE'S STRIPTIEK
Chassestraat 71
2518 RW / 070 - 3650738

PANDA
Frederikstraat 955 - 959
2514 LJ / 070 - 3635950

WALK IN
Herengracht 11
2511 EG / 070 - 364336

DEN HELDER
BOEKIE
Reigerstraat 24
1781 VH / 02230 - 612377

DORDRECHT
SJORS
Schaefersplein 1
3311 EJ / 078 - 6142012

EINDHOVEN

EEL
ALFA STRIP
Nieuwstraat 12
2440 / 014 - 584380

GENT
PIERKE
Frans van Rijhovelaan 312
9000 / 09 - 2277086

DE POORT
Nederkouter 137
9000 / 09 - 2253128

DE SCHAAR
Serpentstraat 26 - 28
9000 / 09 - 2255091

GOES
HET PAARD VAN TROJE
Langevoorststraat 2
4461 JP / 01100 - 214691

GRONINGEN
LAND VAN LANGVERGETEN
Nieuwe Ebbingstraat 19
9712 NC / 050 - 3148540

MODERN PAPIER
Peisterstraat 20
9711 KL / 050 - 3132521

HALLE
DE STRIPOMAAN
Kardinaal Cardijnstraat 3
1500 / 02 - 3561589

HASSELT
WONDERLAND
Paardsdemerstraat 17
3500 / 011 - 228200

HOORN
HET GELE TEKEN
Grote Oost 37
1621 BR / 02290 - 218623

LEEUWARDEN
DE BALLOON EXPRESS
Klein Schavernek 4
8911 BV / 058 - 2127997

LEIDEN
DUMPIE
Nieuwe Rijn 18
2312 JC / 071 - 5126404

LEIDSE STRIPSHOP
Aalmarkt 4
2311 EC / 071 - 5121802

DE RAT
Voorstraat 83
8911 JL / 058 - 2151600

LEUVEN
HET BESLOTEN LAND
Parijsstraat 16
3000 / 016 - 225840

GOBELIJN
Mechelsestraat 35
3000 / 016 - 235586

MECHELEN
DE STRIPKEVER
Bruulcenter, Breust 79
2800 / 015 - 217605

MIDDELBURG
HET PERRON
Sint Janstraat 13
4331 KA / 0118 - 634747

ROTTERDAM
DICK BOS
Junolaan 2
3054 PW / 010 - 4613147

DONNER BOEKEN
Lijnbaan 150
3012 ER / 010 - 4132070

SCHIEDAM
't CENTRUM
Korte Singelstraat 20-a
3112 GB / 010 - 4262584

NOORD
Zaagmolendrift 35 t/m 41
3036 JX / 010 - 4664368

YENDOR
Korte Hoogstraat 16
3011 GL / 010 - 4331710

SINT TRUIDEN
DE GALLIER
Beekstraat 46
3800 / 011 - 671739

TILBURG
TOMMY
Nieuwlandstraat 14
5038 SN / 013 - 5358319

TORHOUT
't STRIPJE
Oostendestraat 32
8820 / 050 - 217182

TURNHOUT
TISTJEN DOP
Paterstraat 96
2300 / 014 - 428829

UTRECHT
PIET SNOT
Vismarkt 3
3511 KR / 030 - 2318472

STRIP EN LEKTUURSHOP
Oude Gracht 194
3511 NR / 030 - 2334357

VENLO
BOLSTER
Grote Kerkstraat 14
5911 CH / 077 - 3544069

WAREGEM
BLITZ
Stormestraat 147
8790 / 056 - 610158

ZWOLLE
DE BOEKENHALTE
Assendorperstraat 103
8012 DH / 038 - 4221077

Autobiografisch

Haarlem ligt alweer twee maanden achter ons en de rust is langzaam weergekeerd. Nou ja, weergekeerd. Eigenlijk is het nauwelijks onrustig geweest, want deze editie van het Haarlems strippspektakel verliep nogal mat.
Waar de Stripdagen van Breda vooral een soort jaarbeurs zijn, is het tweejaarlijks gebeuren in Haarlem vooral een festival. Het hoort dan te op te bloeien en kruis te bestuiven als een alpenweide in een shampoo-reclame. Bij vorige gelegenheden was dat ook inderdaad het geval. Dit jaar vonden de festiviteiten met weinig samenhang plaats en had geïnteresseerde belangstelling de plaats ingenomen van koortsachtige opwinding.
Toch was er natuurlijk wel weer het nodige te signaleren. De tentoonstelling van het Canadese stripblad Drawn & Quarterly *en de aanwezigheid van enkele coryfeeën uit het tijdschrift zoals Joe Matt en Julie Doucet, benadrukten eens te meer de opkomst van de autobiografische strip. Reden genoeg voor ons om voor eerstgenoemde stripmaker ruimte in deze* ZozoLala *vrij te houden. Niet geheel toevallig is het interview met Joe Matt een bijdrage van Barbara Stok. Net als goed young Maaike Hartjes laat ze met haar strips zien dat ook in eigen land door stripmakers nadrukkelijk geput wordt uit eigen ervaringen.*
Een ander opmerkelijk feit in Haarlem was de onverwacht hoge kwaliteit van het stripwerk dat ons bij de stand door prille beginners voor ogen werd getoverd. Onze bekjes vielen bij tijd en wijle onbeschaamd open. Langzamerhand kunnen we steeds juichender gaan doen. Eerst werd de kwaliteit van het semi-professionele circuit zoals te zien in bladen als Incognito *en* Zone 5300, *verheugend beter, nu slaan de debutanten ons met stomheid. Is dit een natte droom?*
Geen droom is het onrustig nomadengedrag van de redactie. We zijn weer verhuisd. De tenten zijn opgebroken en verplaatst naar Bilthoven. Dit betekent dat ook ons postadres verandert. Voortaan kunnen loftuitingen over het blad en klachten over de verzending gestuurd worden naar:

Postbus 344, 3720 AH Bilthoven

de redactie

CORRECTIE!
ik maak GEEN autobiografische strips!
ik maak strips over 't MEEST interessante onderwerp op deze aarde!
En stiekem vooral ook IK dat zelf!
Hee Joe
Wat is lang voorij
Jan, ik ook wat aan doen?
als ik mezelf niet zou zijn, zou ik OOK over mezelf maken!
als iemand anders mezelf kent dan wie, nauwelijks!
anders bestond ik niet...
dan zou ik strips over vrachtwagens tekenen

Redaktieadres ZozoLala: Postbus 344, 3720 AH, Bilthoven, Nederland

REDAKTIE: Paul van Gremberghen, Jef Nieuwenhuis, Hans van Soest

LAY-OUT: Toon Dohmen, Gerard Zeegers

ADMINISTRATIE: Pietemel de Jager

VASTE MEDEWERKERS: Peter Boel, Marq van Broekhoven, Anton Damen, Maaike Hartjes, Inktvis Prutduktie, Mike Marsfelder, Bert van der Meij, Pieter van Oudheusden, Karin van Wylick

OOK WERKTEN MEE: Bart Schoofs, Sigge Stegeman, Barbara Stok

DRUK & AFWERKING: Drukkerij SSN (Nijmegen), Van den Burg Boekverzorging (Weurt)

BIJ DE VOORPLAAT: Het Joe Matt-interview volgens Joe Matt

ABONNEMENTEN ZIJN MOGELIJK voor één jaar (ƒ 20,00 / BF 370) of voor twee jaar (ƒ 33,00 / BF 600). Belgische CJP-houders betalen per jaar BF 320, of per twee jaar BF 500.

ABONNEMENTEN GAAN IN na storting van het totaalbedrag op Postbank giro 3253937 (NL) of Postgirorekening 000 - 1648405&4 (B) t.n.v. Stichting Zet.El te Tilburg o.v.v. je eigen adres en evt. je CJP-nummer.

Copyright 1996 bij Stichting Zet.El. Overname van artikelen, strips, of illustraties enkel in overleg met de uitgever.

OPLAGE: 7.000 exemplaren
ISSN: 1382 - 8630

Exhibitionist en gluurder

Joe Matt slachtoffer van zijn eigen succes

Als je het autobiografische striphoek Peep Show *van Joe Matt hebt gelezen, denk je dat je alles van die man weet. Zelfs zijn slechtste karaktertrekjes blijven in het boek niet onbesproken. Joe Matt is zuinig, gefrustreerd en lui. Alsof dat nog niet genoeg is, blijkt in de loop van dit interview dat de echte Joe Matt ook nog eens onzeker, eenzaam, neurotisch en ongelukkig is. Eén ding moet je hem toch nageven: er bestaan op deze aardbol niet veel mensen die zo open en eerlijk over hun diepstgewortelde persoonlijke problemen praten. Zonder blikken of blozen weidt Joe Matt niet alleen uit over zijn seksobsessie en zijn angst voor de dood, maar vertelt hij ook hoe onzeker hij is over zijn eigen tekentalent en hoe zijn stripverhalen zijn leven ruïneren. For mature readers only.*

Robert Crumb was de eerste die ooit met autobiografische stripverhalen bekend werd. Inmiddels is hij allang niet meer de enige tekenaar die verhalen over zichzelf schrijft. Onder Amerikaanse "underground" auteurs zijn autobiografische strips kort geleden een echte rage geweest. Degene die in dit genre met kop en schouders boven alle anderen uitsteekt, is de in Canada woonachtige Amerikaan Joe Matt (32). In 1987 begon hij met het bijhouden van een dagboek in stripvorm. Kitchen Sink Press bundelde al deze verhalen tot het boekwerk Peep Show - The Cartoon Diary of Joe Matt. *Hij neemt in het boek geen blad voor de mond over al zijn persoonlijke frustraties, angsten en obsessies. Dat doet hij vol humor, zodat de verhalen niet zwaar op de maag liggen. Je leest over zijn onbereikbare jeugdliefdes, over zijn pornoverslaving en over zijn felle ruzies met zijn vriendin Trish. De lezer kan als gluurder meekijken in de zeer menselijke gebeurtenissen uit zijn leven. Na het boek* Peep Show *is Joe Matt aan de gelijknamige comic begonnen, die wordt uitgegeven door Drawn & Quarterly. In de eerste zes delen vertelt Joe hoe hij zijn relatie met Trish op de klippen laat lopen door een oogje te krijgen op een van haar vriendinnen. Om zijn liefdesverdriet te vergeten, doet hij verschillende mislukte pogingen om een ander meisje aan de haak te slaan. Zijn vrienden Seth en Chester Brown moeten ondertussen al zijn geklaag aanhoren. Seth, Chester en Joe vormen dankzij* Peep Show *samen het onafscheidelijke trio van Drawn & Quarterly. Seth is de man achter de comic* Palooka Ville *en Chester Brown heeft veel bekendheid gekregen met o.a. zijn boeken* Ed the Happy Clown, I never liked you *en* The Playboy. *De twee striptekenaars zie je als vrienden van Joe in deel één tot en met zes van* Peep Show *steeds terug komen. In deel zeven slaat Joe een heel andere weg in. Hij neemt de lezer nu mee terug naar zijn kindertijd in een verhaal over vriendschap.*
We ontmoetten Joe Matt tijdens zijn korte bezoek aan Nederland.

Ik las in een recente Comics Journal *een interview met jou waarin je nogal negatief doet over je vroegere werk. Vind je je oude werk echt zo slecht?*

Als ik terug kijk op dat eerste boek, ziet het er heel onnozel uit. De tekeningen zijn vreselijk. Nu nog steeds vind ik dat ik een groot gebrek aan tekentalent heb. Als ik kijk naar de manier waarop Chester tekent of Crumb. Die hebben zo'n enorm talent. Of Adrian Tomine. Noem maar op. Ik kan lang niet zo goed tekenen als al die anderen en daar kan ik helemaal niet tegen. Ik moet echt hard werken aan elke pagina. Eerst miljoenen verschillende dingen uitproberen voordat ik de definitieve versie maak. Het is voor mij net als een spelletje schaak. Je kan bij elke beurt zoveel verschillende zetten doen. Je kan de personen op de voorgrond zetten of achteraan, je kan de omgeving vanuit een andere invalshoek laten zien en dan heb je nog de dialogen. Hoeveel tekst wil je in elk ballonnetje. Je kan het uitrekken over de hele pagina of het proberen in één plaatje proberen te proppen. Het is zo moeilijk.

Duurt het daarom elke keer zo lang voordat er een nieuwe comic van je uitkomt?

Ik werk zo langzaam. Ik doe er vier tot vijf maanden over om één verhaal van 24 pagina's te maken. Ik ben ook zo lui. Ik neem hele weken vrij. Ondertussen ben ik helemaal niet gelukkig dat ik maar twee comics per jaar uitbreng, maar als ik sneller ga werken ben ik bang dat het slechter wordt. Het zijn autobiografische verhalen en mijn leven is nogal saai. Ik ben bang dat ik mezelf ga herhalen. Onderwerpen als achter meisjes aan zitten en pornografie kan ik niet steeds blijven herhalen en dat wil ik ook niet. Ik wou dat ik meer dingen had waarover ik kon schrijven, maar dat heb ik niet.

Ik dacht dat je van plan was om een verhaal over je tienerjaren te maken.

Dat klopt. En nog een heel persoonlijk verhaal, waarin ik ga proberen andere kanten van mezelf te laten zien. Meer gedachtes. In het kinderverhaal zitten vrijwel geen gedachtenballonnetjes en in de delen één tot en met zes zijn het er maar een paar, wanneer ik op bed wat lig rond te hangen. Ik wil in het volgende verhaal meer tekst gebruiken dan ik ooit heb gedaan. Ik wil de lezer in mijn volgende verhaal nog meer in mijn hoofd laten kijken.

Waar gaat dat verhaal over?

Dat vertel ik nog niet, want dan is de verrassing weg. Maar het wordt in elk geval een verhaal waarin ik mezelf nog slechter ga afschilderen dan ooit. Nog veel slechter. Mijn kansen om een vaste vriendin te krijgen zal ik er niet mee verspelen, want die zijn toch al nihil. De meisjes blijven nu

al bij me weg, zelfs nu ik het verhaal over mijn kindertijd doe. Deze laatste jaren zijn de meest verschrikkelijke en eenzame periode van mijn leven geweest.

Is het zo slecht met je gesteld?

Soms wel. Ik heb het gevoel dat ik in een totaal hopeloze situatie zit. Dat is niet zo best. Ik voel me totaal incompleet zonder een vaste relatie. Ik heb het gevoel dat ik met Trish de enige kans heb gekregen en die heb ik verknald. Nu ben ik gedoemd om eenzaam te blijven tot mijn dood. Ik ben nu 32, ik word ouder en ouder, ik krijg steeds minder haar, maar emotioneel ben ik zo onvolwassen dat ik me tot veel jongere meisjes aangetrokken voel. Ik zou moeten kijken naar vrouwen van begin dertig, maar die willen mij ook niet. Het is deprimerend. Verschrikkelijk.

Dus daar zit je hele dagen over te piekeren?

Ik denk ook veel na over mijn seksprobleem. Ik trek me tien keer per dag af en...

Tien keer per dag??

Ik overdrijf niet. Daar denk ik bijna constant aan. Op een reis als deze ben ik heel anders, maar als ik thuis in mijn kamer ben en ik heb mijn t.v. en pornovideo's om me heen, gaat er geen dag voorbij zonder ze aan te raken. Ik heb niet de kracht om ze eruit te gooien. Ik ben zo van die video's afhankelijk, dat ik van mezelf walg. Moet je mij nou horen klagen! Dit is verschrikkelijk.

Je hebt veel strips gemaakt over die porno-obsessie van je. Vooral in de bundel van Kitchen Sink Press vertel je er openlijk over. Hoe ben je er toe gekomen om zulke persoonlijke onderwerpen te gaan gebruiken? Was dat een bewust besluit?

Dat was een bewust besluit. Elke bladzijde is een stap die je maakt. Op elke pagina vertel je weer iets meer over jezelf. Toen ik net met dat boek begon, was ik smoorverliefd op Trish. We hadden een vaste relatie en ik voelde me daardoor heel zeker. Het kon me niks schelen wat anderen van me dachten, want Trish hield toch wel van me en ik dacht dat we ons leven lang bij elkaar zouden blijven. Daardoor kreeg ik de kracht met autobiografische strips te beginnen. Uiteindelijk maakte de veiligheid in onze relatie mij zo arrogant dat ik de comic maakte waarin ik een oogje heb op een vriendin van Trish. Dat was mijn ondergang. Het leek wel of ik moest zien hoe ver ik kon gaan tot het knapte. Dat was vier-en-een-half jaar geleden.

Heb je er nu spijt van dat je die comics gemaakt hebt?

Het enige waar ik spijt van heb is... ik weet niet. Het is ingewikkeld. Ik heb geen spijt van de verhalen die ik gemaakt heb. Het zijn de beste onderwerpen die ik in huis had, dus die heb ik gebruikt, omdat ik dacht dat die voor de lezer het leukst zouden zijn. Ik produceer het soort voyeuristische strip dat ik zelf graag zou lezen, dus ik ben blij met het werk.

Denk je dat je een beetje exhibitionist moet zijn om autobiografische strips te kunnen maken?

Als stripfiguur wel, maar in het echt niet. Ik ben een voyeur en ik heb mijn gordijnen altijd dicht. Ik kan niet tegen het idee dat iemand me zou bespieden. In de stripverhalen is het anders. Die heb ik zelf in de hand en het is niet de realiteit. Het is een cartoon, het is grappiger. Een tekening waarin ik mezelf sta af te trekken is wel leuk om te zien, maar in werkelijkheid als ik thuis ben is het een lelijk gezicht. Het is gewoon zielig. Echt waar. Ik heb een extra koptelefoontje dat ik in de televisie plug als ik de dialogen en het gekreun van de pornovideo's wil horen. Het klinkt wel grappig als ik dat zo vertel, maar om het te zien is walglijk, zielig. Hetzelfde geldt voor een tekening van jezelf op de w.c. Dat is geen probleem, maar oh wee als iemand je daar in het echt ziet zitten. Dat is vernederend. Toch zijn er bepaalde dingen die ik nooit zou tekenen. Ik heb nog nooit een geslachtsgemeenschap getekend. Er zijn wel een paar plaatjes waarin ik bovenop Trish lig, maar ik kon niet de beweging tekenen dat we echt aan het neuken zijn. Ik weet niet waarom. Ik heb een verdraaide logica van wat ik obsceen vind en wat niet.

Twijfel je ooit of je iets over jezelf wel in de publiciteit wilt brengen?

Waar zou ik bang voor moeten zijn? Dat mensen me niet zullen mogen? Ze mogen me toch al niet. Iedereen wordt beïnvloed door het imago dat ik mezelf in de comic geef. Zelfs mijn beste vrienden. Het karakter in de comic wordt steeds meer hoe ze mij ook in het echt zien. Seth is langzamerhand steeds negatiever over mij gaan denken. Iedereen begint steeds negatiever over mij te denken. Vraag het aan wie dan ook die me kent. Vraag het aan Adrian Tomine of aan Julie Doucet. Iedereen behandelt me als een verschrikkelijk persoon en nu ga ik ook zelf denken dat ik echt een verschrikkelijk persoon ben. Het is een neerwaartse spiraal. Daarom voel ik me nu zo miserabel.

Je merkt dus duidelijk dat mensen zich anders gaan gedragen ten opzichte van jou nadat ze je werk hebben gelezen?

Adrian Tomine las mijn werk al voordat we elkaar ontmoetten en hij vertelde me laatst dat hij een veel lagere dunk van me heeft gekregen sinds hij me in het echt kent. Hij dacht niet eens zo slecht over me toen hij de comics las. Ik geloof dat dat bij een heleboel mensen zo is. Zodra ze me ontmoeten en wat tijd met me doorbrengen, zakt hun opinie naar beneden. Dat komt omdat ze de slechte gedragingen uit de strips de hele tijd in het echt zien.

Waarschijnlijk omdat ze daar dan op gaan letten.

Dat zeg ik ook altijd. Het werkt als een vergrootglas. Ze denken dat ik zo ben, dus zien ze dat ik zo ben. Voor mijn gevoel zijn het twee verschillende personen, het stripfiguur en ikzelf, maar ik ben waarschijnlijk de enige die daar zo over denkt. Mijn stripfiguur bestaat

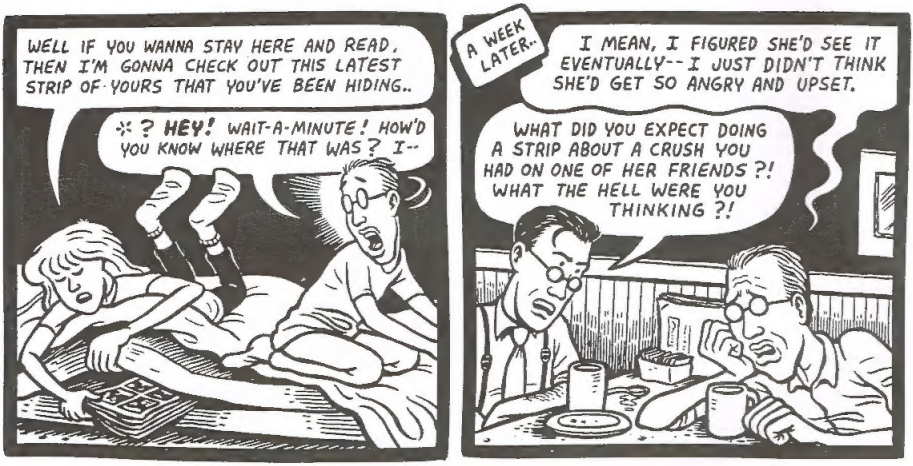
WELL IF YOU WANNA STAY HERE AND READ, THEN I'M GONNA CHECK OUT THIS LATEST STRIP OF YOURS THAT YOU'VE BEEN HIDING..
HEY! WAIT-A-MINUTE! HOW'D YOU KNOW WHERE THAT WAS? I--
A WEEK LATER..
I MEAN, I FIGURED SHE'D SEE IT EVENTUALLY-- I JUST DIDN'T THINK SHE'D GET SO ANGRY AND UPSET.
WHAT DID YOU EXPECT DOING A STRIP ABOUT A CRUSH YOU HAD ON ONE OF HER FRIENDS?! WHAT THE HELL WERE YOU THINKING?!

maar uit een paar facetten van mij, die ik een beetje heb overdreven.

Ik ben ook erg benieuwd naar de reacties van de mensen die zelf in je strips voorkomen. Soms verwerk je die reacties al in de verhalen, zoals Trish die in het tweede deel van Peep Show *kwaad was over het eerste deel. Hoe zit dat met de anderen?*

Iedereen gedraagt zich anders nadat ze de comic hebben gelezen. Een van de meisjes uit de eerste delen van *Peep Show* is echt kwaad op me. Kim, het meisje met de vriend. Zij denkt dat de hele strip over haar gaat en daar is ze heel boos om. Waarschijnlijk is ze vooral kwaad omdat ik in het verhaal zei dat ik vind dat ze een dikke kont heeft. Verder weet ik dat het meisje Franky, met de dread-locks uit het eerste deel, het verhaal ook

I WISH YOUR GRANDPOP COULD SEE YOU NOW.
Y-YEAH... ME TOO.
OH GOD...IT'S ONLY A MATTER OF TIME UNTIL I'M ROTTING IN THE GROUND TOO! BRRRRR...

heeft gelezen. Zo nu en dan zie ik haar nog in een restaurant en dan kijkt ze me boos aan. Zij denkt nu waarschijnlijk dat ik een creep ben, maar dat kan me niks schelen. We kennen elkaar niet eens. Bovendien heb ik haar helemaal niet negatief afgeschilderd. Ik vind dat niemand iets te klagen heeft, want ik ben de enige die er steeds slecht vanaf komt. Ik heb Trish ook niet negatief afgeschilderd. In het echt was ze veel erger. Echt waar. Dat had ik ook kunnen tekenen. Ik heb haar dan een blauw oog gegeven, maar al die dingen die me ertoe brachten om dat te doen heb ik nooit in mijn comic laten zien. Van mijn relatie met Trish weet iedereen alleen maar wat er in de comics stond. In werkelijkheid was het veel complexer, maar ik hoef nieteens te proberen om te vertellen hoe het echt was. Ze luisteren gewoon niet. De comics beginnen reëeler te worden dan de realiteit. Dat maakt de realiteit voor mij wat vreemd.

Er is dus een constante wisselwerking tussen de werkelijkheid en je strips. Eerst gebruik je jouw persoonlijke problemen om strips van te maken en daarna...

Nu maken ze m'n leven kapot. De rollen zijn omgedraaid. De stripverhalen ruïneren mijn leven, maar wat maakt het uit. Ik had waarschijnlijk een nog miserabeler leven gehad als ik ergens een vaste baan had gekregen op een kantoor. Dan is dit nog beter. Ik ben blij met de vrijheid en met alle vrije tijd, maar nu begint zelfdiscipline een probleem te worden. Alles lijkt een paradox. Ik leef momenteel zo goedkoop dat ik genoeg geld heb om de komende vijf jaar geen stripboek meer te hoeven maken. Als ik naar Mexico zou verhuizen, zou ik tien jaar kunnen leven zonder te werken, dus waarom doe ik het nog? Dat soort dingen vraag ik me af en daardoor werk ik niet meer hard genoeg om voldoening te krijgen en mezelf gelukkig te maken.

Een paar jaar geleden las ik in een interview met jou dat je bang voor de dood bent en dat die angst een belangrijke drijfveer was om autobiografische strips te gaan tekenen. Ben je nog steeds bang voor de dood?

Ja! Ik ben er bang voor dat dit alles is wat we krijgen en ik heb nog niet genoeg leuke dingen gedaan. Als dit leven van mij binnenkort niet beter wordt... mijn tijd is beperkt en de jaren glippen me door de vingers en ik ben nog steeds niet gelukkig. Er is paniek in de tent. De klokt blijft tikken. Dat maakt me heel bang.

Is die angst nog steeds een drijfveer voor je om door te gaan met striptekenen?

Een jaar of acht geleden vond ik het om de een of andere reden belangrijk iets achter te laten waardoor mensen je konden herinneren, zodat je niet slechts een anoniem persoon bent geweest. Dat was een van de redenen waarom ik in het begin als een gek ben gaan werken om m'n eerste boek af te krijgen. Nu weet ik niet meer waarom ik dit werk nog doe. Zodat mensen er naar kunnen kijken als ik dood ben? Zodat ze je niet zullen vergeten? Daar word je niks beter van. Het is geen onsterfelijkheid. Ik weet niet meer wat mijn motivatie is om ermee door te gaan.

Net zei je nog dat je voldoening krijgt als je stripverhalen maakt en dat je van die voldoening gelukkig wordt. Dat is toch genoeg motivatie?

Ja, maar die comics ruïneren tegelijkertijd mijn leven. Ik kan nog meer comics maken en die ruïneren mijn leven dan nog meer. Wat is daar het nut van? Ik krijg er wel voldoening van, maar dat is heel vluchtig. En als ik kijk naar wat ik gemaakt heb, naar m'n oude werk, dan ziet dat er waardeloos uit...

Maar tegelijkertijd vind je dat je te traag werkt en wil je graag meer comics maken.

I'm on the treadmill! Ik kan er zelf niet wijs uit worden. Dat is mijn probleem. Ik zeg steeds tegenstrijdige dingen. Het slaat nergens op. In mijn hoofd ziet een goed leven er uit als dat van Woody Allen die een film per jaar maakt, of Charles Schulz die elke dag een strip maakt gedurende een jaar of veertig. Hitchcock maakte iets van 52 films in zijn leven.

Nu zeg je weer dat het werk juist wèl belangrijk is.

Ik kom er niet uit. Ik heb hier geen antwoord op. Het werk is belangrijk, maar ik weet niet waarom.

Ik moet zeggen dat ik verbaasd ben hoe eerlijk je in dit interview bent.

Liegen is veel te vermoeiend.

Dat bedoel ik niet. Ik bedoel dat je openlijk over al je onzekerheden praat. De meeste mensen praten daar nog niet eens zo makkelijk met hun vrienden over, laat staan in een interview.

In al die jaren ben ik langzamerhand op het punt gekomen waar ik nu ben, dat ik iedereen alles vertel. Mijn ouders weten net zo veel als jij. Iedereen weet alles van mij en ik heb het gevoel dat ik niks weet van al die anderen. Ik zit hier tegen een vreemde te praten.

Je schaamt je blijkbaar nergens voor.

Ja en nee. Ik schaam me over dit hele interview! Ik ben alleen maar aan het klagen en jammeren. Dat doe ik nou altijd. Iedereen die me kent, hoort me elke dag zo klagen. Gênant is dit. Spoel die cassettes maar over, want het is zonde van je tijd om dit interview uit te werken.

Barbara Stok

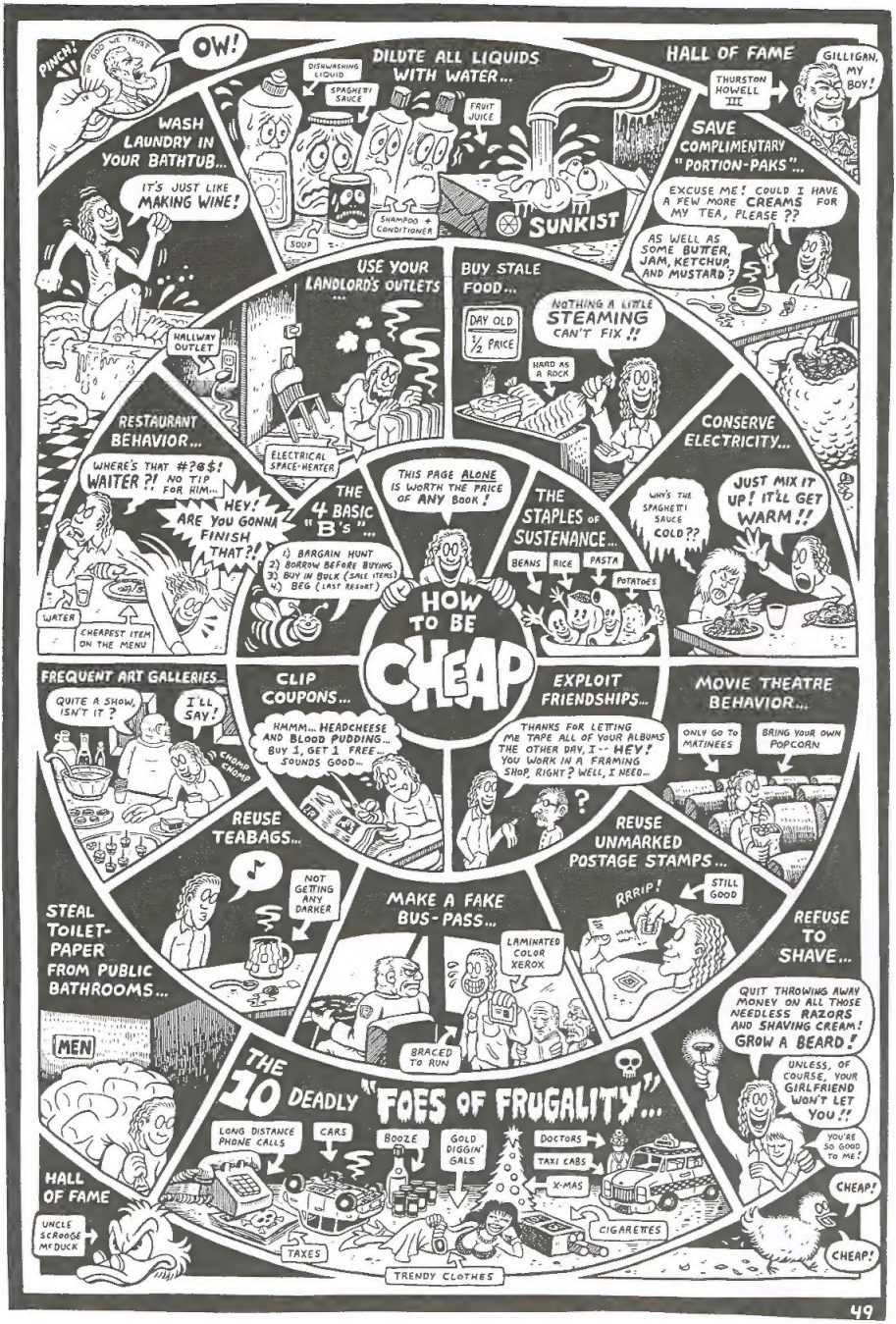
HOW TO BE CHEAP
THIS PAGE ALONE IS WORTH THE PRICE OF ANY BOOK!
THE 4 BASIC "B's"...
1) BARGAIN HUNT
2) BORROW BEFORE BUYING
3) BUY IN BULK (SALE ITEMS)
4) BEG (LAST RESORT)
THE STAPLES OF SUSTENANCE...
BEANS
RICE
PASTA
POTATOES
HALL OF FAME
THURSTON HOWELL III
GILLIGAN, MY BOY!
SAVE COMPLIMENTARY "PORTION-PAKS"...
EXCUSE ME! COULD I HAVE A FEW MORE CREAMS FOR MY TEA, PLEASE??
AS WELL AS SOME BUTTER, JAM, KETCHUP, AND MUSTARD?
DILUTE ALL LIQUIDS WITH WATER...
DISHWASHING LIQUID
SPAGHETTI SAUCE
FRUIT JUICE
SOUP
SHAMPOO + CONDITIONER
SUNKIST
WASH LAUNDRY IN YOUR BATHTUB...
PINCH!
OW!
IT'S JUST LIKE MAKING WINE!
USE YOUR LANDLORD'S OUTLETS...
HALLWAY OUTLET
ELECTRICAL SPACE-HEATER
BUY STALE FOOD...
DAY OLD
½ PRICE
NOTHING A LITTLE STEAMING CAN'T FIX!!
HARD AS A ROCK
RESTAURANT BEHAVIOR...
WHERE'S THAT #?@$! WAITER?! NO TIP FOR HIM...
HEY! ARE YOU GONNA FINISH THAT?!
WATER
CHEAPEST ITEM ON THE MENU
CONSERVE ELECTRICITY...
WHY'S THE SPAGHETTI SAUCE COLD??
JUST MIX IT UP! IT'LL GET WARM!!
FREQUENT ART GALLERIES...
QUITE A SHOW, ISN'T IT?
I'LL SAY!
CHOMP CHOMP
CLIP COUPONS...
HMMM... HEADCHEESE AND BLOOD PUDDING... BUY 1, GET 1 FREE... SOUNDS GOOD...
EXPLOIT FRIENDSHIPS...
THANKS FOR LETTING ME TAPE ALL OF YOUR ALBUMS THE OTHER DAY, I-- HEY! YOU WORK IN A FRAMING SHOP, RIGHT? WELL, I NEED...
MOVIE THEATRE BEHAVIOR...
ONLY GO TO MATINEES
BRING YOUR OWN POPCORN
REUSE TEABAGS...
NOT GETTING ANY DARKER
REUSE UNMARKED POSTAGE STAMPS...
RRRIP!
STILL GOOD
STEAL TOILET-PAPER FROM PUBLIC BATHROOMS...
MEN
MAKE A FAKE BUS-PASS...
LAMINATED COLOR XEROX
BRACED TO RUN
REFUSE TO SHAVE...
QUIT THROWING AWAY MONEY ON ALL THOSE NEEDLESS RAZORS AND SHAVING CREAM! GROW A BEARD!
UNLESS, OF COURSE, YOUR GIRLFRIEND WON'T LET YOU!!
YOU'RE SO GOOD TO ME!
CHEAP!
CHEAP!
THE 10 DEADLY "FOES OF FRUGALITY"...
LONG DISTANCE PHONE CALLS
CARS
BOOZE
GOLD DIGGIN' GALS
DOCTORS
TAXI CABS
X-MAS
CIGARETTES
TAXES
TRENDY CLOTHES
HALL OF FAME
UNCLE SCROOGE MCDUCK

Mark Retera: de studentenhumor voorbij

Het jeugdige uiterlijk van de tekenaar en de rommelige studentenkamer waarin ik ontvangen wordt, doen anders vermoeden. Toch is Mark Retera, de tekenaar van de studentikoze slungel Dirkjan, al vier jaar geleden afgestudeerd in de cognitiewetenschappen en sindsdien full-time striptekenaar en karikaturist. De aangrenzende keuken waar we op zoek gaan naar bier en een aansteker, overtreft zelfs de stoutste verwachtingen. De vraag waar Mark de inspiratie voor zijn op de studentenwereld gebaseerde strip opdoet, lijkt overbodig. De door een iets te intensieve judotraining nogal afgepeigerde tekenaar verontschuldigt zich en zegt binnenkort te gaan verhuizen. "Na tien jaar heb ik het hier wel gehad ja, het is echt een beetje uitgewoond." *Na voorpublikaties in achtereenvolgens de* Ans *(Nijmeegs studentenblad), stripblad* Iris, *de* Sum *(landelijk studentenblad), de* Sjosji *en het* Algemeen Dagblad *is er nu een album uit waarin alle avonturen van de anti-held Dirkjan gebundeld zijn.*

Ben je tevreden met het resultaat?

Ja, maar het was wel erg veel werk. Ik heb nog een aantal extra tekeningen gemaakt, en de oude strips opnieuw getekend. Hoewel er geen echte breuk is tussen oud en nieuw werk, merkte ik wel dat ik anders ben gaan tekenen, een stuk verzorgder. Ook besteed ik meer aandacht aan perspektief en hoe de mannetjes in een ruimte staan, vroeger klopte dat af en toe niet. De kwaliteit van de humor is naar mijn gevoel wel hetzelfde gebleven of zelfs vooruitgegaan.

Heb je inmiddels ontdekt hoe je het beste grappen kunt vertellen?

Deels door eigen ervaring en deels door het lezen van andere humoristische tekenaars heb ik een vast stramien ontdekt waarin je een grap kunt gieten. Een voorbeeld daarvan is dat een mannetje zegt: "Geef me één reden..." Het leukste is het als de personages in een vervelende situatie terechtkomen en het zelf nog niet weten. Als lezer weet je het echter wel, en dat is nu juist het grappige. Je moet eigenlijk iets niet vertellen en dat laatste plaatje, de clou, overlaten aan de lezer. Gary Larson is dan ook mijn voorbeeld. Hij is ontzettend goed in het neerzetten van een grap in een enkel plaatje met onderschrift. Volgens mij heeft hij ook een nieuw soort humor uitgevonden. Soms klopt er iets niet, maar vind je het toch ontzettend grappig. Ik vind hem zó leuk dat ik moet oppassen niet teveel van hem over te nemen. Ik heb wel eens een grap niet uitgewerkt omdat ik hem teveel op Larson vond lijken.

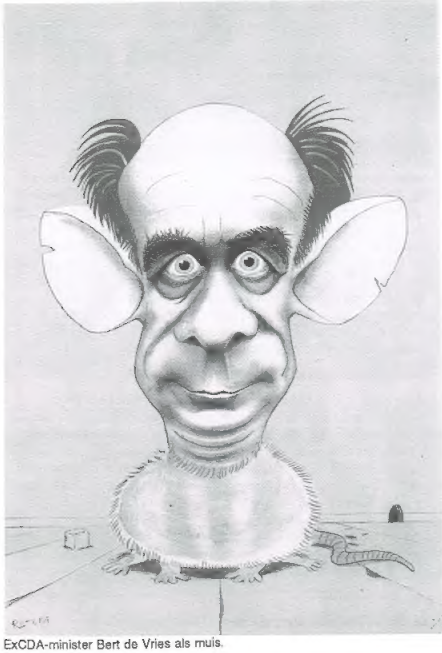

ExCDA-minister Bert de Vries als muis.

Illustratie bij een uitnodiging.

Lach je om je eigen grappen?

Zelden, maar dat komt omdat ik altijd begin met de clou en dan de aanloop daarnaartoe uitwerk. Het vertellen wordt dan een soort puzzel, en als die klaar is, ben je er te lang mee bezig geweest. Als ik andersom werk, dus met het eerste plaatje begin, kan ik er soms wel om lachen.

In je strip worden vaak mensen belachelijk gemaakt of worden onschuldige kaboutertjes gebruikt als dartpijltjes. Ben je het met me eens dat humor altijd gemeen is?

Dat is wel erg vaak zo, ja, maar het hoeft niet. Ik kan nu alleen geen voorbeeld bedenken waarin het niet zo is, maar het moet er wel zijn. Die kabouters zijn een soort anonieme minderheidsgroep waar niemand iets mee heeft. Iedereen vindt het dan ook leuk als ze mishandeld worden. Als ik er negers van zou maken zou niemand er om lachen. Die kabouters laten trouwens ook wel erg met zich sollen. In eerste instantie was ik er ook erg onzeker over of ze wel leuk waren. Ik tekende nog voor de *ANS* en dat was vaak paniek voor de deadline. De kabouters bedacht ik 's morgens onder de douche na een avond stappen. 's Middags moest het ingeleverd worden. Ik had zoiets van, "in godsnaam dan maar", en later bleek dat iedereen er nogal om moest lachen.

Zijn er grappen die niet kunnen?

Nee, volgens mij kan alles. Maar ik ben zelf tamelijk braaf, echt grove dingen zul je bij mij niet tegen komen. Er is wel eens een grap niet geplaatst. Daarin heeft Opa Bokuna Dirkjan in een Duits legeruniform gestoken en wil hem in een jeep met hakenkruizen over de grens smokkelen. Omdat de remmen het niet doen, rijden ze in een anti-racismebetoging van een groep negers. Ik vond dat er niets mis was met die grap, maar zo gauw als je een hakenkruis tekent zit je al fout. Dat pikken ouders niet en dus de redaktie ook niet.

Wat vind je van tekenaars zoals Vuillemin?

Zoiets zou ik nooit kopen. Ik las laatst ook iets van Mike Diana en dat vond ik echt goor. Maar als er mensen zijn die het leuk vinden heb ik er niets op tegen. Waar moet je dan een grens trekken? Ik las als kind een keer iets van Tardi. Daarin werden mensen neergeschoten en je zag hoe de ingewanden en het bloed in het rond vlogen, begeleid door de onomatopee 'Flok'. Ik liep toen wel in een waas de stripwinkel uit. Zomaar drie mensen vermoord! Het eerstkomende uur was voor mij bedorven.

Het is duidelijk dat Dirkjan student is, maar wat studeert hij eigenlijk?

Dat wordt niet echt duidelijk, maar ik gok zelf op culturele antropologie, zo'n studie waar je eigenlijk niets voor hoeft te kunnen. Dirkjan is namelijk niet zo slim. Hij had op de middelbare school een 7 voor aardrijkskunde en verder allemaal zessen en vijfen, dus is hij dat maar gaan doen.

Zal Dirkjan ooit nog verhuizen naar een niet-studentenkamer en een baan zoeken?

Nee, hij heeft wel eens baantjes zoals friet bakken, maar dat duurt nooit lang. Eigenlijk is hij een soort Donald Duck die in zijn eigen wereldje leeft. Voor mij is dan ook het sfeertje van het op kamers wonen het belangrijkste. Dat is eigenlijk al honderd jaar hetzelfde. Je hebt altijd bepaalde types in een huis, zoals iemand die de boel regelt en altijd de vervelende vent is, of een asociaal figuur. Mijn personages zijn niet gebaseerd op konkrete personen, maar een samenstelling van elementen die ik bij mensen om me heen zie.

Je hebt tegenwoordig een jonger publiek dan toen je begon. Houd je daar rekening mee?

Nee, ik trek me eigenlijk niet zoveel aan van mijn publiek. Wel gebruik ik tegenwoordig iets minder specifiek studentikoze situaties. Het moet allemaal zo duidelijk mogelijk zijn. De Sjosji-lezer moet het ook kunnen snappen als hij logisch nadenkt en een paar stappen terugneemt. Wel zal de keuken altijd vies zijn, de plas vocht onder de vuilniszak niet verdwijnen en er altijd een fiets in de gang staan, al teken ik die situaties nu dan niet zo vaak meer.

Je hebt zelf cognitiewetenschappen gestudeerd. Gebruik je de kennis die je daar hebt opgedaan over hoe mensen informatie verwerken bij het tekenen van je strip?

Nee, het was eerder andersom. Zo hadden we een vak mens-computerinteraktie en daarvoor moesten we een interface ontwerpen waarbij het belangrijk was hoe je het beeld componeert. Daar zijn wel theorien over hoe mensen waarnemen maar die snapt niemand. Door het tekenen wist ik welke fouten je kunt maken, zoals twee lijnen elkaar laten raken die niets met elkaar te maken hebben.

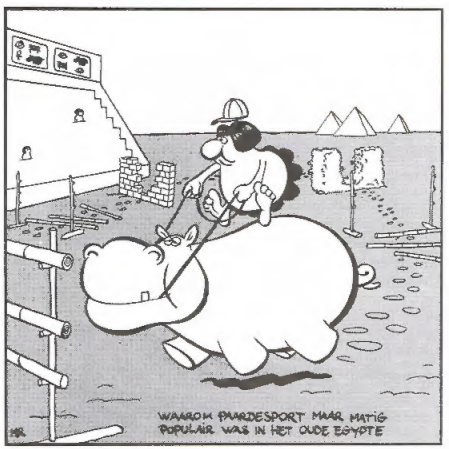

Voorpagina van Ramses voor *Iris*.

Naast Dirkjan heb je ook veel karikaturen voor de Panorama *getekend, ga je daar nog mee door?*

Ik ben er nog steeds aan gelieerd, maar het is al driekwart jaar geleden dat ik de laatste tekening inleverde. Ik heb niets meer van ze gehoord en ik denk dat het aan mij is om met een voorstel voor een nieuwe serie te komen. We hebben nu politici en voetballers gehad. Ik denk trouwens dat ik daar niet al te lang mee moet wachten, want voor je het weet zit er iemand anders op je plek. Zou me niets verbazen. Ik zou ook best wel voor een krant willen werken. Dan zou ik in plaats van met kleur met een pennetje moeten werken. Vooral het arceerwerk is dan erg moeilijk. David Levine is daar erg goed in. Ik teken nog wel steeds karikaturen op feesten en bruiloften.

Vind je dat leuk?

Ik weet het niet, het is heel erg afhankelijk van het publiek. Ik doe het al vijf jaar. Soms heb je kritische mensen die de hele tijd over je schouder meekijken of je het geld wel waard bent. Soms kom je terecht op een feest van veertienjarige hockeybakvisjes die nog gaan gillen als ze hun eigen karikatuur zien. Het is vooral een klusje dat goed betaalt. Het tekenen van karikaturen is trouwens wel verschrikkelijk belangrijk voor mijn strip. Als je dat kunt heb je een voorsprong. Goede strips zoals Lucky Luke of Asterix winnen daardoor. Vooral in Lucky Luke zijn de schurken echte mensen. Ik weet niet of het klopt, maar ik ga er ook van uit dat er een belangrijke link is tussen het uiterlijk en het innerlijk van mensen. Als je vaak gezichten tekent, worden die ook logisch voor je. Alle elementen zoals neus, ogen en mond horen bij elkaar. Het neerzetten van een type gaat dan automatisch.

Je werkt op studio Iris, wat zijn daar de voordelen van?

Als ik niet zeker weet of een grap leuk is, dan vertel ik hem altijd. Wilfred kijkt dan wazig voor zich uit. Mark Schilders geeft altijd een cijfer. Als dat een zesje is, ben ik eerst een beetje pissig, maar later snap ik wel waarom en verander ik iets. Het is ook wel handig dat de mensen om me heen iets van tekenen afweten. Als een marktkraampje niet herkenbaar is, tekent Mark het voor me. Als zij iets niet herkennen, herkent waarschijnlijk niemand het. Eigenlijk werkt het net zoals cognitiewetenschappen, je kunt nog zulke dikke theoretische boeken gebruiken, je moet het toch steeds uittesten. Inmiddels ben ik wel minder onzeker dan in het begin. Toen vroeg ik me nog bij elke grap af: "Is dit nou leuk?"

Je speelt ook in een band.

Ja, de 'Studio Iris Huisband', al noemt Wilfred ons steeds de 'Sexfuckers.'

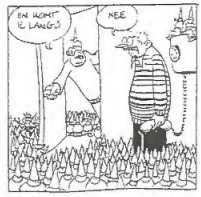

Bestaat er een verband tussen popmuziek en strips?

Ja, volgens mij wel. Hanco Kolk of Gerrit de Jager spelen ook in een band. Volgens mij heeft het iets te maken met het in de belangstelling willen staan. Een belangrijke motivatie om strips te tekenen is voor mij dat anderen iets lezen dat ik bedacht heb. Hoe onnozel ook, je hebt toch een visie die een heel klein beetje je lezers beinvloedt.

Is Dirk Jan *populair bij de lezers van* Sjosji?

DE GROND WORDT TE HEET ONDER JE VOETEN JONGEN! JE MOET HET LAND UIT.
ONMOGELIJK! COBA BOKMA ! DE GRENS WORDT STREN-GER BEWAAKT
NOG STEEDS GEZOCHT
DIRK SIN

Wil je nog steeds een dagstrip in de krant?

Dirkjan *heeft al eens in het* Algemeen Dagblad *gestaan.*

HET NADEEL VAN DEZE OUDE AUTO IS DAT DE REMMEN HET NIET MEER DOEN
ALS DAT MAAR GOED AF-LOOPT MET AL DIE MENSEN ONDER AAN DE HEU-VEL

Ja, dat waren oude stroken die al in de *Sjosji* gestaan hadden, en daarom goedkoop waren. Toen ik nieuwe moest maken, hebben we onderhandeld. De hoofdredakteur kwam langs en na een etentje waren we het eens, hand erop. Vervolgens hoorde ik er niets meer van. Heel vreemd allemaal. Misschien is het misgelopen bij Big Balloon die het allemaal voor me regelt. Als ik nu nog een dagstrip zal doen moet het wel goed betalen. Omdat ik alles uitgewerkt wil doen zoals nu zou het ontzettend veel tijd kosten en zou het een zware baan worden.

Heb je ook kontakt met andere tekenaars buiten de studio?

"NATUURLIJK WEL" ZEI IJ "WAT ZOU HET ANDERS KUNNEN ZIJN!"
DE COMPUTER MELDT DAT ER 2 AARDMANNEN AAN BOORD ZIJN KAPI-TEIN!
NEE HÈ! GOOI ZE ER UIT GRNOK! EN VOORTAAN GEEN TUSSENLANDINGEN MEER OP AARDE!

Ja, ik ga een keer per week langs bij studio Funny Farm in Arnhem. In de begindagen van studio Iris dacht ik eraan om daar naar toe te verhuizen omdat Iris nogal rommelig was. Je ging dan toch vaak 's middags poolen en dan zat je weer achter een pilsje. Ook hingen er erg vaak mensen rond die er eigenlijk niets te zoeken hadden. Tegenwoordig is het er wel goed werken. Ik zoek ook andere tekenaars op voor de gezelligheid en omdat ik van sommige mensen zoals Hanco Kolk, Peter de Wit of Windig & de Jong nog wat kan leren. Ik vind het ook inspirerend om te zien hoeveel Hanco Kolk doet, hij tekent *Meccano, Gilles de Geus,* werkt aan tekenfilms, speelt in een band, en dan denk je: "Wat ben ik toch eigenlijk een luie flikker."

Gerard Zeegers

HELA, IK VIND WEL DAT WE DOOR DE GROENE KOKER MOETEN
DIT IS NIET HET MOMENT OM HET OVER AFVAL TE HEBBEN NAKUI! NU DAT IS WAT JE BEDOELT

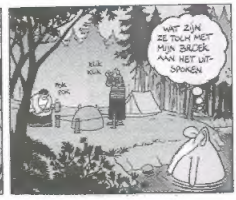

Van boven naar beneden en in chronologische volgorde een aantal Dirkjans: Het eerste optreden der kabouters; een grap die 'niet kon'; een paar recente stroken voor de *Sjosji.*

Acacialaan

Bart "..." Schoofs

Na vijf minuten begint hij ongemakkelijk heen en weer te draaien. Er is geen bier in huis en hij stelt voor het interview ergens anders voort te zetten. „Dan praat ik wat makkelijker. Ik ben niet zo'n spreekmens", *zegt Bart Schoofs terwijl hij plaatsneemt aan een tafeltje in een schaduwrijk hoekje van het terras en een pilsje bestelt.* „Ik zit graag in de zon, maar ik zit nog liever wat achteraf."

Schoofs is timide. Dat blijkt niet alleen uit zijn zachte stem en verlegen blik, maar ook uit zijn werk. Schoofs' strips zijn getekend in een welhaast verontschuldigend dunne lijnvoering. Voelt hij dat zelf ook zo? „Dat klopt. Ik maak bijzonder iele tekeningen. Dat komt voort uit onzekerheid. Zo van: ik maak wel een strip, maar de lijnen kun je nog uitgummen. Inmiddels vind ik mijn werk wel vooruitgegaan. Die onzekerheid is langzaam weg geëbd, maar mijn tekenstijl is hetzelfde gebleven. Wel ben ik sinds kort overgestapt van inkten met pen op inkten met penseel, waardoor de lijnvoering iets dikker is geworden. Maar om nou te zeggen dat ik daardoor ineens een opdringerige stijl heb gekregen, nee."

Inmiddels heeft de Leuvense tekenaar al in veel Europese stripfanzines gepubliceerd: Bill *(België)*, Zone 5300 *(Nederland)*, Stripburger *(Slovenië) en binnenkort* Rancune *(Frankrijk). Zijn autobiografische verhalen vallen in de smaak. Voorlopig hoogtepunt vindt Schoofs zelf het verhaal dat in het nieuwe stripjaarboek staat.* „Mijn eerste strip in een boek van een grote uitgeverij", *zegt hij.*

De hoofdpersonen in zijn meeste strips zijn de Basbros, twee mislukte muzikanten die niet goed weten wat ze met hun leven aanmoeten. Het zijn wat zielige figuren, die zich verschuilen achter een masker van cynisme en melige humor. Wie Schoofs een keer gezien heeft, weet dat hij zelf een van de hoofdpersonen is. De gelijkenis is treffend. „De ander is mijn buurman hier uit Leuven. We maken allebei muziek. We zijn allebei ex-punkers en te cynisch om ons nog ergens thuis te voelen. Sommige verhalen zijn woordelijk uit mijn leven gegrepen."

De 26-jarige Schoofs studeerde in Brussel aan de Grafische Academie. Ooit had hij de wens zijn brood te verdienen als illustrator voor tijdschriften en dagbladen, maar daar zag hij al snel vanaf. „Ik kan mezelf slecht verkopen. Ik heb wel eens wat opdrachten gehad, maar daar werd ik dan weer niet voor betaald. En zelf durfde ik niet om de centen te vragen. Daarnaast kon ik niet wennen aan het idee dat je opdrachtgever het laatste woord heeft over jouw werk." *En zo leek het hem beter om te solliciteren op de vacature van suppoost in het stadsmuseum van Mechelen.* „Dat is een ideale baan, want er komt nooit publiek. Hierdoor kan ik de hele dag lekker tekenen. Ik doe waar ik zin in heb en wordt er nog voor betaald ook."

Gedurende zijn werkuren tekent Schoofs schriften vol met cartoons en strips. Eens in de zoveel tijd bundelt hij de beste hiervan in het door hemzelf uitgegeven blaadje Braaf Varken, *waarvan het derde deel binnenkort verschijnt. Het tekenen is hij na al dat volgeschetste papier nog steeds niet zat.*

„Strip is voor mij het beste medium om de verhalen in te vertellen die ik kwijt wil", *zegt hij.* „Meestal wil ik meer vertellen dan ik een enkele illustratie kwijt kan. Zo is bij mij vanzelf de behoefte ontstaan om beeldverhalen te maken. Veel collega-tekenaars kunnen vrijblijvend een leuke tekening maken. Ik kan dat niet. Bij mij moet er altijd een boodschap in zitten. Ik móét iets kwijt."

Wat wil je dan zo graag uiten?

„Ik heb me voorbereid op dit interview, zodat ik niet met mijn mond vol tanden zou staan wanneer deze vraag gesteld werd. Maar nu weet ik het antwoord niet meer. Ik wil dingen van me af schrijven, de waanzin bezweren. Als ik geen strips zou maken, rende ik misschien schietend door de winkelstraat. Je moet echter beseffen dat het maken van strips helemaal niet leuk is. Het resultaat is bevredigend, maar het tekenen is ellendig. Het is zwoegwerk."

Kan je je verhaal dan niet op een andere manier kwijt?

„Vroeger heb ik wel geprobeerd te schrijven, maar daar bleek ik al snel onvoldoende talent voor te hebben. Ik kan alleen schrijven in dienst van iets, zoals stripscenario's. Bovendien kon ik beter tekenen. Aan mijn tekeningen twijfelde ik minder dan aan mijn verhalen. Zo was de keuze snel gemaakt. Tijdens mijn studentenjaren begon ik mijn eerste autobiografische stripjes te maken. Ik verwerkte er mijn frustraties en onzekerheden in en merkte dat mijn omgeving er positief op reageerde. In die tijd kende ik het werk nog niet van stripmakers die ook met dit soort dingen bezig waren. Destijds las ik alleen nog maar albums van toegankelijker auteurs als Bourgeon. De strips van Robert Crumb, Daniel Clowes en de *Drawn and Quarterly*-auteurs heb ik pas de laatste jaren ontdekt. Toen ik hun werk onder ogen kreeg, werd ik extra gestimuleerd in wat ik deed."

Opvallend aan het werk van Schoofs is, dat hij tragische gebeurtenissen uit zijn leven op een lichtvoetige manier op papier weet te zetten. Hij heeft ogenschijnlijk geen moeite met het etaleren van zijn gevoelens.

„Toch wel", *vertelt hij.* „Ik censureer veel. Er zijn kanten aan mijn persoonlijkheid die ik nooit zal laten zien. Mijn diepste gevoelens zijn ook niet interessant voor de lezer. Ik wil niet hetzelfde doen als de Amerikaan Brunetti met zijn strip *Schizo*. Daarin geeft hij al zijn ellende en zieke gedachten bloot. Na lezing denk je: 'Ik wil ook dood.' Misschien is dat voor hem therapeutisch, maar zo ver wil ik niet gaan. Het is leuker om subtiel door te laten schemeren wat echt is gebeurd en wat niet. En dan nog. De gemiddelde lezer relativeert allerlei diepzinnige dingen die een strippoppetje zegt. Mensen hebben bij een strip meer het gevoel dat de inhoud verzonnen is, dan bij een songtekst. Het zijn tenslotte maar papieren mannetjes. Hmm, misschien hoef ik dan toch niet zo veel te censureren."

Valt er zoveel te censureren?

„Ach, er valt eigenlijk niet zoveel te verzwijgen. Ik leef een bijzonder saai leven. Ik ben verdomme te lui en te gemakzuchtig om daar iets aan te doen."

Voor iemand die zegt geen spreekmens te zijn, praat je opvallend openhartig.

„En ik heb pas één biertje op."

De gemakzucht belet Bart Schoofs er niet van stevig aan de weg te timmeren als stripauteur. Ambitie vindt hij een vies woord, maar een perfectionist is hij wel. Zijn vroegere werk bekijkt hij inmiddels met gemengde gevoelens. „De onzekerheid druipt er vanaf", *zegt hij nu.* „Pas de laatste tijd heb ik meer vertrouwen gekregen in wat ik doe. Dat komt door de waardering die je krijgt van lezers wanneer een verhaal gepubliceerd is. Het verbaast me, dat mensen mijn strips leuk vinden. Ik vind andere auteurs veel beter. Voortdurend moet ik waken voor het gevoel dat ik wil stoppen, omdat ik hun niveau nooit zal halen. Bovendien kan ik moeilijk afstand nemen van mijn werk. Ik zie fouten in compositie of vertelling die de lezer minder opvallen. Neemt niet weg dat ik wel van die fouten leer." *Door de stijgende lijn die hij in zijn werk ziet, krijgt de Leuvenaar steeds meer vertrouwen in wat hij doet. En niet alleen hij. Sommige uitgevers hebben inmiddels al laten weten interesse te hebben in het uitbrengen van een album met zijn werk.* „Ik weet nu dat ik datgene doe, wat me het beste ligt. Ik ben niet geïnteresseerd in een maatschappelijke carrière. Voor mijn part blijf ik nog twintig jaar in het museum werken, zolang ik maar strips kan blijven maken. Als ik maar lang genoeg doorga, komt er vanzelf een oeuvre uitrollen. Momenteel ben ik bezig aan het maken van een serie verhalen over mensen die ik ontmoet op mijn werk. Daar wil ik echter nog niet teveel over zeggen, zodat ik er niet op kan worden vastgepind. Ik wil niet dat ze mij over een paar jaar voor de voeten werpen dat ik in *ZozoLala* eens gezegd heb met een stripboek bezig te zijn dat er achteraf nooit gekomen is. Ik heb altijd moeite met het uitwerken van mijn plannen. Als ik met een tekening bezig ben, heb ik alweer tien andere verhalen in mijn hoofd. In tegenstelling tot vroeger maak ik me echter geen zorgen meer. Ik bereik nog wel eens wat, denk ik toch."

Hans van Soest

DE BASBROS in "HET INTERVIEW"

DRING
ZOLOLA
Ja, Bart moest voetballen vanavond
... zijn wij maar gehomen
Heb je deze ook met chocolade?
mmm
hoholala!
help
is dit nu zo'n fameuze flippo™ ?
ik dacht dat die groter waren ?
en zwegen
tamelos engeras
one-hwende cyaccc !!
Ja, kunnen we wel met het interview beginnen, nu ?
O natuurlijk! Kijk, hier zijn de vragen
en hier de antwoorden!
wanneer komt het erin ?
nooit! hoezo, jullie mij! nooit!

Blindelings rasteren rules! - Bart "coryfee" Schoofs 6-'96

Het Laatste Oordeel

Het seizoen van de palingen
Bailly & Lapière
Uitg. Dargaud, kleur, harde kaft; f 28,50.

Met *Brieven uit de bar* bewees scenarist Denis Lapière vier jaar geleden ook buiten de grenzen van een serie origineel uit de hoek te kunnen komen. Helaas tempert *Het seizoen van de palingen* al te hoge verwachtingen. Lapières nieuwste is te rechtlijnig om werkelijk te kunnen boeien.
Het verhaal volgt de leden van een aan lager wal geraakt adellijk geslacht. De malaise is het resultaat van een tragisch voorval in het leven van de vader van de vader van de baron. De huidige baron is totaal verbitterd door de rampspoed en reageert zich af op de overige bewoners van zijn tochtige kasteel. Deze mensen, waaronder de twee zwakbegaafde zonen van de baron, zien zijn geldverslindende grillen met lede ogen aan en wachten het faillissement machteloos af. Onafwendbaar neemt het noodlot haar gang en komt het tot een dramatische finale.
In *Het seizoen van de palingen* wordt de decadentie van de baron en zijn pafferige zakenvriend Vercheval continu uitgespeeld tegen de onschuld van de natuur, de kinderen en de dommen van geest. Een nogal doorzichtig stramien, dat *Het seizoen van de palingen* reduceert tot een herhaling van zetten bekend uit talloze familieromans.
Dankzij het expressionistische tekenwerk van debutant Pierre Bailly stijgt *Het seizoen van de palingen* bij vlagen boven zichzelf uit. Vooral het bos met haar wirwar van slootjes achter het kasteel, weet hij overtuigend op het netvlies te toveren. Op andere, meer intieme momenten werkt zijn stijl van grote kleurvlakken en verwrongen poses echter juist averechts. Aan *Het seizoen van de palingen* is de liefdevolle zorg van beide makers duidelijk af te lezen. Des te pijnlijker is het, dat hun inspanningen de vonk naar de lezer niet doen overslaan. *(Toon)*

Bitume: De redder van La Linea
Constant & Vandam
Uitg. Casterman; 46 pl.; kleur; slappe kaft, f 9,95/BF 195.

Tussen twee uitlopers van de Andes loopt een bochtige, steile bergweg van Bogota naar Armenia. De weg is een racebaan voor dakloze kinderen in zeepkisten die leven van fooien van gestrande truckers voor het waarschuwen van garagehouders. De realiteit van een hard en karig bestaan is de inspiratiebron voor *De redder van La Linea*, het eerste deel van een nieuwe stripserie van tekenaar Constant en scenarist Vandam. Vandam beschrijft de avonturen van een groepje zwervers, dat in ruil voor het veroorzaken van ongelukken onderdak en warmte vindt bij een garagehouder. Als een "ongeluk" uitloopt op moord, ontstaan er scheuren in de samenwerking. Verscheurd door wroeging neemt de garagehouder een blinde jongen, de enige overlevende van het bloedbad, op in zijn provisorische commune, waarna de ontreddering langzaam toeneemt.

Bailly

Het plot is prima en leent zich voor een degelijk verhaal. Het probleem is dat verteld wordt in die overdreven gezwollen retoriek waarop Franstalige scenaristen het patent lijken te hebben. In de loop van deze sobere en sombere geschiedenis wordt het opgeblazen gebral steeds storender en ongepaster. De opgepompte voice-overs zwellen de platen uit en zelfs de meest simpele dorpeling draagt metaforen en bedekte termen voor.
De eenvoudige tekeningen lijken aanvankelijk nog een aardig tegenwicht te bieden. In de loop van het album is echter steeds minder sprake van evenwicht en zorgt de onevenwichtigheid ervoor dat de tekeningen alleen nog maar beperkt lijken. Een onwaarschijnlijk einde doet de deur dicht. *De redder van La Linea* is een gemiste kans. *(Jef)*

De stroman
Étienne Davodeau
Uitg. Dargaud; 100 pl.; kleur; h.k.; f 28,50

Het beste deel dat tot nog toe in de Beeldromanreeks is verschenen, is zonder twijfel *De stroman*.
Vergeet het fraaigetekende nihilisme van *Hoog water*, het vederlichte verhaaltje van *De blanke sultane* en het dolgedraaide *Het geloof heiligt de middelen*. *De stroman* steekt er met kop en schouders boven uit. In dit album valt tenminste écht een goed verhaal te lezen, over echte mensen, echte emoties en echte spanning. *De stroman* mist de bloedarmoede, die zo kenmerkend lijkt voor de overige delen van deze reeks.
Davodeau is een eigenzinnige stripauteur. Dat bleek al in zijn eerste albums over *De vrienden van Saltiel* en dat is in dit boek niet anders.

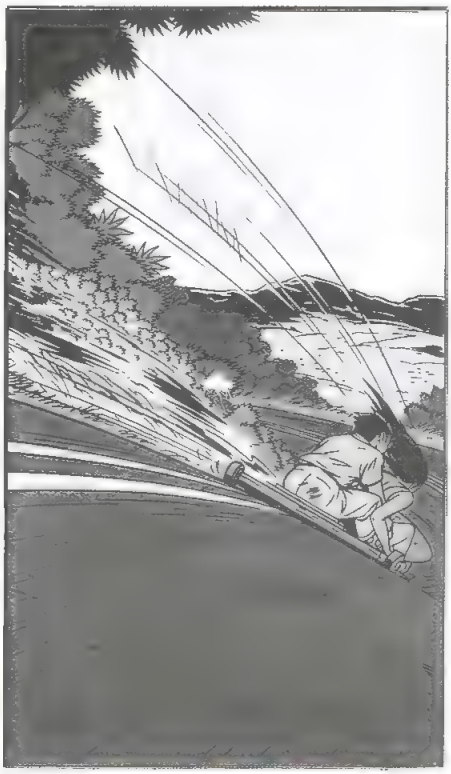

Constant

Davodeau

Davodeau slaat zo'n beetje alles over, wat in andere strips verplichte kost is. Bij deze auteur geen suksesformule rond ruige mannen en stoten van vrouwen in de hoofdrollen. Hij heeft evenmin een dreigende ramp nodig om het verhaal op gang te houden. In *De stroman* zijn de belangrijkste rollen weggelegd voor een bejaarde man, die na lange tijd het graf van zijn vrouw wil bezoeken, een jonge kerel, die bijna onophoudelijk over z'n toeren is en een liftster. Toch heeft het verhaal voldoende *suspense* om de vaart er in te houden. De drukke jongeman, Vincent, blijkt verwikkeld in een smerig zaakje. Hij heeft een plan beraamd om er uit te stappen en tegelijkertijd zijn slag te slaan. Dat pakt anders uit dan voorzien en de problemen groeien hem al snel boven het hoofd. Vincent moet vluchten, maar raakt daarbij opgezadeld met de bejaarde man.
Het verhaal houdt het midden tussen dat van een *road movie* en een *crime story*, maar daar is het Davodeau niet in de eerste plaats om te doen. Davodeau concentreert zich op de verhoudingen tussen de opvliegende Vincent en de rustige bejaarde man. Hij diept hun karakters uit, hun tegenstellingen en overeenkomsten. Dat het Davodeau om de karakters gaat, blijkt ook wanneer hij later in het verhaal de liftster introduceert en haar tot derde hoofdfiguur maakt. Voor een verhaal, dat om de aktie draait, was dat niet nodig geweest. Vincent en zijn bejaarde vriend tegen wil en dank hadden zelf hun boontjes kunnen doppen. De komst van de liftster levert davodeau echter een extra karakterschets op en biedt hem de mogelijkheid, zijn personages meer te laten praten en ze meer tot leven te laten komen.
Davodeau vertelt, net als in zijn eerdere albums, het grote verhaal van de kleine man. Hij doet dat overtuigend, boeiend en luchtig. De honderd pagina's van *De stroman* staan als een huis. *(Paul)*

De tanden van de haai
Boucq
Uitg. Casterman; 75 pl.; kleur; harde kaft; ƒ 29,90/BF 540

In *ZozoLala 81* zongen we in de rubriek *Zeker Lezen* al de lof van Boucqs korte verhalen over de onsterfelijke held Fré Van der Mugge. Dat was niet ten onrechte, maar wel wat voorbarig. Het werk op de korte baan bleek slechts een superieure vingeroefening voor het echte werk. Te lang na de voorpublikatie in *(A Suivre)* verschijnt eindelijk in het Nederlands het Magnus Opus van het volstrekt absurdisme: *De tanden van de haai*. Boucq is er in geslaagd een een volslagen absurd maar zeer samenhangend en boeiend verhaal te vertellen.

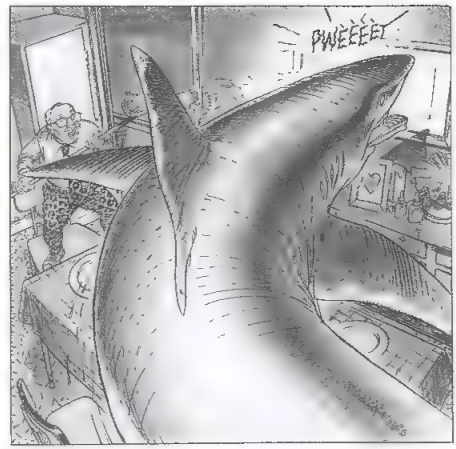

Boucq

In de jungle van de Franse hoofdstad moet de kleine burgerman Van der Mugge zijn weg zoeken. Overal loert het gevaar. Dat blijkt als tijdens de maaltijd het kleinste Van der Mugje wreed door een passerende haai uit de schoot van het gezin wordt weggerukt. Op weg geholpen door bovenbuurman Leonardo, zet de getergde huisvader onversaagd de achtervolging in en verzeilt daardoor in een adembenemend avontuur. Schijnbaar moeiteloos schudt Boucq de ene na de ander vondst uit zijn mouw. Op weg naar huis stuit de hoofdpersoon op een Smurfenstam die de bejaarde eigenares van een Diplodocus willen folteren door haar handtas te kerven, de rugvin van een haai doorklieft het marineblauw behang en onder water wordt Van der Mugge zowat geschept door een stoomlocomotief met feestmuts. Een achtervolging mislukt doordat onze held terecht komt in een school Zwitserse legermessen, maar gelukkig weten hij en zijn zoon via de wastafelafvoer in de maag van de haai weer heelhuids huiswaarts te keren.
Het absurdisme kent meer sterren. Met enige moeite is ook Gotlib tot dergelijke gedachtensprongen in staat en Fred staat op even grote hoogte. Boucq heeft echter meer pijlen op zijn boog, buiten zijn absurde hoogstandjes. Even vernuftige als waanzinnige dialogen zorgen ervoor dat de absurde grappen binnen het verhaal logisch worden. Daardoor staan de vondsten niet op zich. Ze vormen een wezenlijk onderdeel van het avontuur en daarmee van de voortgang van het verhaal. Ondanks de duizelingwekkende gedachtensprongen blijft Boucq trouw aan de interne logica van het verhaal en verschaft zich daarmee een basis voor een hecht doortimmerde geschiedenis.
Ook zijn prachtige, losse tekenstijl en het fraaie kleurgebruik helpen om de aandacht van de lezer vast te houden. De kracht van *De tanden van de haai* is dat Boucq al zijn talent, al zijn vondsten en al zijn vaardigheden, uiteindelijk ondergeschikt maakt aan het vertellen van een goed verhaal. Wie er zin in heeft, kan zelfs nog moeiteloos een onderliggende boodschap uit de geschiedenis halen. Wie daar geen zin in heeft, houdt nog steeds een superieur album in handen. *(Jef)*

Hoog water
Pecqueur & Gibrat
Uitgeverij Dargaud; 64 pl.; kleur; harde kaft, ƒ 28,50

Beoordeel een boek nooit op de kaft. Wie de bijzonder prikkelend uitziende jongedame op de voorkant van *Hoog water* ziet, is meteen verkocht. De lust trekt je met album naar de kassa, waar je de paal in je broek probeert te verbergen achter je doeken tasje. Thuis begin je direct te lezen over de sensuele Claire, die vergeefs probeert een gekke professor ervan te weerhouden de mensheid te vernietigen met een vloedgolf. De hele mensheid? Nee, natuurlijk niet. Jonas heeft zich vlak

Gibrat

voor de ramp veranderd in een teddybeer en wordt nadien weer tot mens gekust door een bloedmooie sirene.
Hoog water leest als een prachtig sprookje Zodra je het uit hebt, bekruipt je echter de gedachte: waar ging het eigenlijk over? Het album is een opeenvolging van mooie plaatjes en aardige scènes, waarin een rode lijn en een clou ontbreken. Verhaallijntjes eindigen in het niets, figuren worden opgevoerd zonder dat ze nuttig zijn voor het verloop van het plot. En iedereen wauwelt een hoogdravend eind in de leegte. *Hoog water* is dan ook het type pseudo-erotisch-filosofisch gezwam waar Franse auteurs patent op lijken te hebben.
Wat blijft zijn de geile tekeningen van Gibrat. Allemachtig, wat kan die man lekkere wijven tekenen. Hij trakteert je onderbuik op de nodige tintelingen met zijn sensuele plaatjes. Anti-climax is dan echter weer de storende scène, waarin een vrouw wordt aangerand. Hierbij trekt ze een gezicht alsof ze spontaan klaarkomt. Gibrat geilt waarschijnlijk op machtsspelletjes en wil ons doen geloven dat vrouwen het automatisch lekker vinden onderdanig te zijn. Misselijk. Nu is zelfs je kwijlende sekslust niet bevredigd. Had je dit boek maar nooit gekocht. *(Hans)*

De wraak van de dikke ong
Vleeschouwer
Uitg. Oog & Blik, 32 pl ; zwart-wit, slappe kaft

Na een lange stilte treedt Willem Vleeschouwer weer in de schijnwerpers van het striptoneel met *De wraak van de dikke ong*. Vleeschouwer is een kind van de vijftiger jaren en met dit album lijkt hij bijna een midlife-crisis te willen bezweren Een vage heimwee naar de kauwgumwikkels van Bazooka Joe en de slechte oblongstrips van Italiaanse makelij bepaalt nadrukkelijk de sfeer van zijn jongste werk.
De wraak van de dikke ong is tegelijkertijd een pastiche en een hommage. In de overzichtelijke jaren vijftig, waarin niets leek te gebeuren, verloren jongens zich in chaotische avonturen van helden die zich aan de rand van het geregelde leven ophielden om daar wet, orde en moraal te verdedigen. Vleeschouwer heeft zich bij zijn herschepping van een tijdsbeeld weinig aangetrokken van logica, verhaallijnen of constructies. Bewust of onbewust zocht hij enkel de magie en sfeer van veertig jaar geleden, en daar is hij volledig in geslaagd.

Vleeschouwer

Helaas is het album daarmee alleen een optimaal genoegen voor de heren in de penopauze. Alle generaties daarna, groot geworden met een zich steeds meer ontwikkelend medium, kunnen zich enkel nog verlustigen aan het dynamische, soepele tekenwerk en de anarchistische personages van Vleeschouwer. Het slordige en onlogische scenario en de oppervlakkige karakters kunnen geen enkele betrokkenheid losmaken. Met de keuze om een serie te suggereren, maakte de stripmaker het zich al moeilijk. Een clubje ongeregelde jongeren wordt zonder enige nader

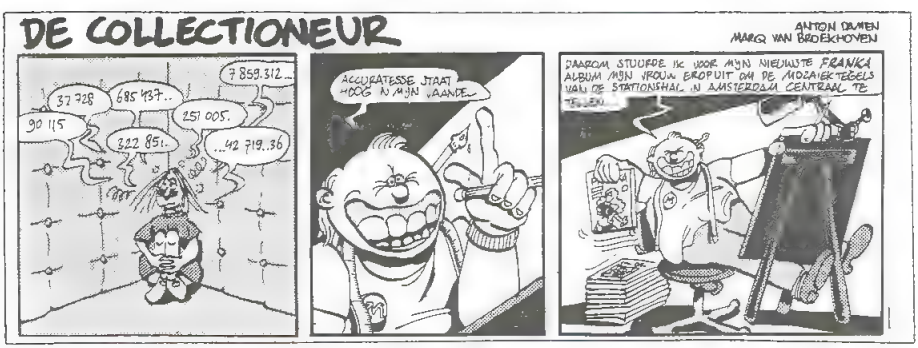
DE COLLECTIONEUR
ANTON OMTEN
MARC VAN BRUEKHOVEN
37 728
685 937..
7 859.312..
90 115
251 005.
322 851..
..42 719..36
ACCURATESSE, JTAAT HOOG IN MIJN LAANDE..
ZAAROM STUURDE IK VOOR MIJN NIEUWSTE FRANKA ALBUM MIJN VROUW EROPUIT OM DE MOZAIEKTEGELS VAN DE STATIONSHAL IN AMSTERDAM CENTRAAL TE TELLEN

introductie ten tonele gevoerd. Verhoudingen worden op geen enkele wijze toegelicht of aangegeven en belangrijke (?) personages verschijnen onaangekondigd en verdwijnen geruisloos. Het verhaal gaat over wraak om niets en deze wordt uitgevoerd via mysterieuze wegen. Overal hangen losse eindjes en het breiwerk val van ellende uit elkaar. Het verhaal heeft daardoor nauwelijks structuur.
Maar daar ging het de maker ook niet om. Die wilde alleen maar laten weten hoe het ook alweer was in een tijd dat alles nog zwart en wit was. Hij spreekt echter alleen voor generatiegenoten. Voor hen is het aanbevolen kost. Voor de jongere stripliefhebbers is alleen de vormgeving interessant. Dat is de waarde en de beperking van *De wraak van de dikke ong.* *(Jef)*

Zwart bloed 1: De geur van illusies
Vrancken & Desberg
Uitg. Le Lombard, 46 pl., kleur; slappe kaft; ƒ 9,95.

Tekenaar Bernard Vrancken heeft goed naar het werk van Manara gekeken. Al diens Brigit Bardot-mondjes lijkt hij zo te hebben overgetrokken. Het niveau van de Italiaanse virtuoos haalt hij echter niet. Over het algemeen ogen Vranckens tekeningen kaal en onbeholpen. In de loop van zijn debuutalbum *De geur van illusies*, zit echter een stijgende lijn in zijn werk. Dat schept hoop voor de volgende delen van deze nieuwe serie, *Zwart bloed.*
Tristan is een mulat. Zijn moeder is een halfbloed, zijn vader een blanke. Voor Marc-Antoine, zoon van een rijke (een uiteraard blanke) plantegehouder, is dat geen beletsel voor vriendschap. Hoewel de oma van Tristan hem op het hart drukt zijn zwarte afkomst uit te wissen en het bloed van zijn nageslacht te witten door een blanke te trouwen, is de hoofdpersoon trots op zichzelf. Hij wordt echter pijnlijk aan zijn afkomst herinnerd, wanneer hij zijn oog laat vallen op het zusje van Marc-Antoine, de mooie Madeleine.
Scenarist Desberg weet geloofwaardige personages op papier te zetten Tristan is niet alleen de nobele kleurling die vecht voor respect, maar heeft ook minder vriendelijke karaktertrekjes. Hij voelt zich door zijn 'zwarte' afkomst eerder verheven dan onderdanig aan de blanken. Desberg omzeilt zo de val de hoofdpersoon als al te braaf af te zetten tegen de boze, blanke buitenwereld. Dat komt het verhaal ten goede Daarnaast weet hij ook op overtuigende manier de sociale ongelijkheid te schetsen tussen zwart en wit op de Franse Antillen van de vorige eeuw. Het resultaat is een lezenswaardige introduktie van een nieuwe serie, waarin de drijfveren van de personages goed worden onderbouwd
In dit eerste deel van *Zwart bloed* worden de kaarten geschud, de personages geintroduceerd. In de volgende delen kan zich nu het drama voltrekken. De reeks kon wel eens een heel aardige avonturenserie opleveren. In de gaten houden. *(Hans)*

Het midlife-monster
Cestac
Uitg. Dargaud; 58 pl.; kleur; slappe kaft; ƒ 11,25.

Eens, heel lang geleden, was het Franse taalgebied gezegend met een flinke portie vrouwelijk striptalent. Zo zeer zelfs dat er een blauwe maandag een stripblad verscheen dat hoofdzakelijk en een enkele maal geheel, door vrouwen volgetekend werd. Maar *Ah, Nana* is verleden tijd Nu zijn ook in Frankrijk de vrouwelijke stripmakers weer net zo'n minderheidsgroep als in de rest van Europa.
Dat maakt het album van Florence Cestac des te opmerkelijker. Niet alleen is zij een vrouw in een mannenwereld, maar ook komt zij met een strip op de proppen die nadrukkelijk vanuit een vrouwelijk standpunt is gemaakt. *Het midlife-monster* beschrijft de ontwrichtende gevolgen van de fase in het mannenleven waar wij, kerels, zorgelijk naar uitzien en met schaamte op terugkijken: de penopauze. Het is echter niet de treurnis van de mannenpsyche die door Cestac in haar album ten tonele wordt gevoerd. Het zijn het verbitterde onbegrip en de schier machteloze woede van de vrouw die breed uitgemeten worden
Toch is *Het midlife-monster* geen vurig pamflet of een vlammend betoog geworden. Cestac heeft een te groot gevoel voor humor om het zo ver te laten komen. Ook haar ronde, soepele tekenstijl is te ironisch om lang ernstig te blijven over het onderwerp. Steeds weer ontdekt de stripmaakster nieuwe absurde kanten. Daarbij kan ze voor alle partijen nog enig mededogen opbrengen zodat noch de man een wellustige schoft, noch de vrouw een kijverige hysterica wordt. Aan het eind weet Cestac zich niet meer in te houden. In een even koortsachtige als hilarische opeenstapeling van steeds waanzinniger relatievariantenmogelijkheden, rekt ze de overgang op tot steeds onwaarschijnlijker proporties om op die paradoxale manier alles weer in het juiste perspectief te plaatsen. Knap en zeer vermakelijk. *(Jef)*

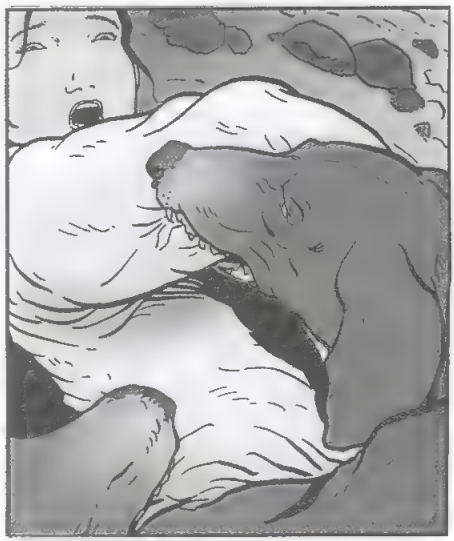

Vrancken

DE COLLECTIONEUR
ANTON DUMEN
MARC VAN BROECKHOVEN
HEB JE DIT PERSBERICHT AL GEZIEN? MAAIKE HARTJES NEEMT HET INITIATIEF TOT EEN STRIPBOEK, GEHEEL DOOR VROUWEN GEMAAKT
NOU, WAT EEN NOBEL IN TIATIEF!
GEMEL-DIG!
PRACHTIG!
WOW!
TSJONGE!
MAAR WAAR HAALT ZE TOCH AL DIE VROUWELIJKE TALENTEN VANDAAN?
WERKEN, KRENGEN!
ANDERS VANAVOND GEEN HAPPIE-HAPPIE KRIJGEN!!!

onbezorgde laconieke. Door deze tegenstrijdigheid van karakters is het mogelijk de drie neefjes in de meest vreemde situaties te plaatsen.
Het tekenwerk in *Bone* is van professionele eenvoud. Smith is een meester in expressies. De uitdrukkingen van de Bones verdienen een aparte vermelding. Een feest zijn de wenkbrauwen die Smith gedoseerd gebruikt om sommige scènes te benadrukken. Met schaduwen brengt Smith bovendien zoveel dimensie in de tekeningen, dat kleur waarschijnlijk afbreuk zou doen aan het verhaal.
Frits Jonker verzorgde de lettering en Evelien Kousemaker de vertaling. Beide zijn zo uitgewerkt, dat *Bone* ook voor kinderen goed leesbaar is. Een groter en minder jeugdig publiek zal de strip echter ook kunnen waarderen. Daarvoor zijn Smiths verhalen bijzonder genoeg. Smith heeft reeds vele prijzen voor *Bone* mogen ontvangen, waaronder een Eisner Award voor het beste humoristische album. Verdiende onderscheidingen voor deze aanstekelijke sprookjesvertelling voor alle leeftijden. *(Karin)*

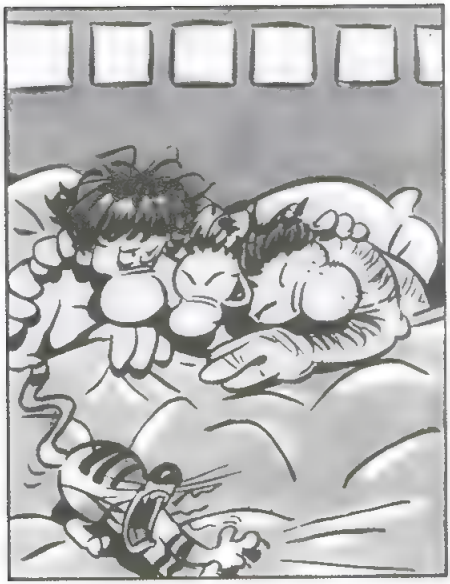

Cestac

De uitvoering
Dethorey
Uitg. Dupuis; 62 pl.; kleur; h.k.; f 25,00/BF 450

Het verhaal van *De uitvoering* speelt zich af tegen de achtergrond van de roerige gebeurtenissen in het Parijs van 1870 en 1871. De Frans-Duitse oorlog mondt uit in de belegering van Parijs. De Franse legerleiding geeft de stad op, maar de bevolking pikt dat niet en neemt zelf de verdediging ter hand. De opstand van de *communards* is een feit. Een deel van de Franse troepen sluit zich bij de opstandelingen aan en de regering staat in haar hemd door het eigengereide optreden van haar burgers. Het Franse leger wordt op de rebelerende Parijzenaars afgestuurd en richt een slachting aan onder de bevolking.
De loop van de geschiedenis is ook op een ander terrein onstuimig. In de wereld van de beeldende kunst rommelt het al een tijdlangtussen de verdedigers van de klassieke leer en de voorstanders van vernieuwing. Slechts traditionele kunstenaars komen aan de bak en de voorlopers van de impressionisten hebben grote moeite hun plaats te veroveren. Onder kunstenaars en critici worden verhitte diskussies gevoerd over de weg, die de kunst moet inslaan.
In *De uitvoering* is dat allemaal aanwezig en voor een strip van 62 platen

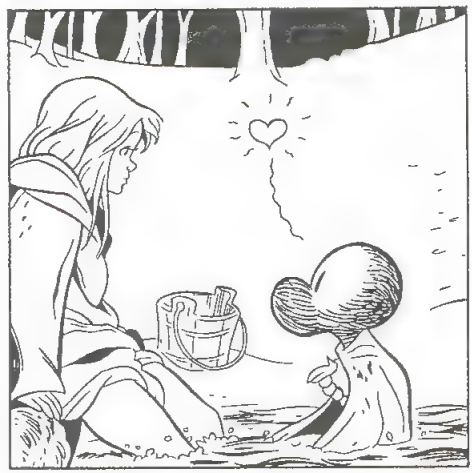

Smith

Bone 1
Smith
Uitg. Les Editions Lambiek; 70 pl.; zwart-wit; slappe kaft; f 14,95

Boneville is niet blij met de drie neefjes Bone: Fone, Phoney en Smiley. De drie makkers worden verbannen en belanden in een grote woestijn, waar ze elkaar na een sprinkhanenplaag kwijtraken. Na een moeilijke zoektocht komen Fone en Phone onafhankelijk van elkaar terecht in een groene vallei. Fone redt zich redelijk: hij wordt opgejaagd door verschrikkelijke rattebeesten, gered door een grote rode draak en verliefd op het wondermooie meisje Thorne. Net als alles weer goed lijkt te gaan, valt Phone het leven van Fone weer binnen. Met z'n walgelijk humeur en zelfzuchtig gedrag ondergraaft Phone het vredige bestaan van de anderen.
De Bones zijn geen mensen het zijn, eh, tja ...Bones! Onschuldig lijkende wezentjes. Ze bezitten geen staart, horens of haar. Ze zijn rond van vorm en schijnbaar geslachtsloos. Schijnbaar, want hun karaktertrekjes gaan regelrecht de mannelijke kant op. Phone zou een zakenman kunnen zijn, direkt afkomstig van Wall Street. Smith hoeft de Bones niet in de kleren te werken om ze een houding te geven. In enkele schijnbaar eenvoudige lijnen zet hij drie totaal verschillende wezens neer, die uiterlijk en qua naam veel op elkaar lijken. Hij werkt de karakters perfekt uit. Phone Bone, de hebberige, egocentrische lijkt uiterlijk het meest op Fone, de aimabele, vredestichter en aanpasser. Smiley vertegenwoordigt het

Dethorey

is dat wat veel Hoewel de historische gebeurtenissen de loop van het verhaal rechtstreeks beïnvloeden, kunnen ze slechts terloops worden aangestipt. Daardoor zal een lezer zonder behoorlijke basiskennis van de gebeurtenissen en de kunstwereld in deze periode veel ontgaan Dat geldt temeer, nu Dethorey zijn verhaal heeft doorspekt met verwijzingen naar schilders en andere kunstenaars, politiek en de toenmalige maatschappelijke verhoudingen

Voor een lezer met voorkennis is *De uitvoering* een feest van herkenning. Het verhaal dient in belangrijke mate als leidraad voor het aan elkaar rijgen van zoveel mogelijk *faits divers* uit de gekozen jaren. Dethorey probeert een tijdsbeeld te schetsen door een aantal personages van uiteenlopende maatschappelijke status zó uit te kiezen, dat zij samen een perfekte dwarsdoorsnede vormen van de toenmalige maatschappij.

Wanneer het rollenpatroon bekend is, is daarmee echter tevens de grote lijn van de gebeurtenissen gegeven. Dethorey brengt de diverse lagen van de bevolking in beeld en volgt braaf de militaire en artistieke verwikkelingen. Het verhaal is daardoor minder verrassend dan het had kunnen zijn.

Grafisch maakt Dethorey echter veel goed. Hij schildert zijn plaatjes met egale kleurvlakken en gebruikt veel pasteltinten. Die techniek levert een sfeervol geheel op en een opvallende, persoonlijke stijl. Dethorey heeft dezelfde techniek gebruikt in zijn album *De pechvogel*, dat enkele jaren geleden verscheen. Waar *De pechvogel* slaagt in de sfeertekening van de diverse personages en in de originaliteit van het verhaal, worden deze elementen in *De uitvoering* teveel overvleugeld door de historische achtergrond en onvoldoende uitgewerkt. *De uitvoering* krijgt daardoor bijna een oom Wim-gehalte en dat zal ongetwijfeld niet de opzet geweest zijn. (Paul)

Zeker Lezen

Koos Voos en Hamster Joviaal
Gotlib
Uitg. Arboris, 78 pl., slappe kaft, f 19,90/BF 395.

De Fransen hebben een behoorlijke striptraditie als het op het absurde aankomt In *Het Laatste Oordeel* steken we al onbeschaamd de loftrompet over Boucq, maar Gotlib liet al decennia eerder zien hoe je op superieure wijze onzin kunt verkopen. In een lijnvoering die strak en helder was, zodat niets de aandacht van de flauwekul zou afleiden, verbeeldde hij een grenzeloze opeenvolging van associaties bij een thema. Ogenschijnlijk deed het er daarbij weinig toe of het middelpunt van alle chaotische toestanden een zwakzinnige hond (Lobbes), een neusdruipende potloodventer (Koos Voos) of een sexbeluste hopman (Hamster Joviaal) was.

Toch is dat niet het geval. Een zwakzinnige hond is een willoos slachtoffer of ongewild gereedschap van het noodlot. Een morsige viespeuk is niet de meest voor de hand liggende beschermengel tegen bandeloosheid. Anarchie voerde in de verhalen rond respectievelijk Lobbes en Koos Voos dan ook wel hoogtij, maar kreeg onvoldoende contrast om volledig te kunnen huishouden. Buigend niet oogt minder spectaculair dan neerstortende woudreuzen.

Zonder centrale figuur, zoals in Gotlibs vroegere strip *Rhaa Lovely*, hangen de scènes in de lucht en vervalt Gotlib snel tot platte ongein die twintig jaar geleden misschien anarchistisch was, maar nu gedateerd overkomt en passender is voor een nummertje uit de *Rode Oortjes*-reeks

Op zijn best is Gotlib dan ook in de hartverscheurende avonturen van de gekwelde hopman Hamster Joviaal. In de wetteloze en bandeloze jungle van Gotlibs padvinderij tracht een innerlijk verscheurde Joviaal wanhopig weerstand te bieden aan de stortvloed van ontluisterend cynisme. Daarbij wordt hij ernstig gehinderd door een stevige dosis hypocrisie en een flinke portie lust. Juist de tot mislukken gedoemde strijd van de hopman geeft de ongetemdheid van Gotlibs werk een zekere melancholie. Juist die melancholie is het zout in de pap. Van al het werk dat Gotlib heeft geproduceerd, laten alleen de avonturen van Hamster Joviaal zich achter elkaar lezen zonder flauw te worden. Dat zegt niet eens zo veel over Gotlibs andere strips. Hilarische humor is over het algemeen korte-baanwerk en dient in afgepaste porties te worden geconsumeerd. Het geeft aan hoezeer Gotlib er in is geslaagd met de persoon van Hamster Joviaal voldoende tegenwicht en nuance aan te brengen om dubbele bodems in ons vermaak te leggen en soms klinkt ons gelach daarbij wat hol.

Arboris heeft ten onrechte de belevenissen van Koos Voos en Hamster Joviaal in één album gebundeld Met name vanaf bladzijde 48 is het voor de fijnproever pas echt genieten geblazen. *(Jef)*

Valkenswaard valt vroeg, dit jaar. Op 31 augustus en 1 september a.s. vindt daar voor de elfde maal het **Stripspektakel** plaats (lokatie is opnieuw de tennishal Valkencourt) van 10.00 tot 17.00 uur Naast een grote ruilbeurs zijn er weer signerende auteurs. Daaronder een aantal die voor het eerst Nederland aandoen, zoals de mensen achter de Franse "manga"-series *Nomad* en *HK*, Bailly, de tekenaar van *Het seizoen van de palingen* en de Deense comictekenaars Kristiaensen en Snejbjerg. De opbrengst van de stripveiling gaat naar de Clinic Clowns, dus hoge biedingen zijn (bijna) verplicht.

Zondag 4 augustus vindt in **Den Haag** aan de Rijnstraat een **stripbeurs** plaats. Marnix *"Haagse Harry"* Rueb zal in ieder geval aanwezig zijn om te signeren. De entree is gratis. Je vindt de stripbeurs in de Forum passage onder het ministerie van VROM (zij-uitgang Centraal Station). Meer informatie bij stripboekhandel Walk In: 070 - 3819276.

Nog tot en met 11 augustus vindt in **Koksijde** het elfde **Fristi Stripfestival** plaats. Een boekenbeurs, exposities rond o.a. Jan Bosschaert, Roba, Hulet, Marvano en manga's, een filmprogramma en natuurlijk de Jommeke poppenkast zijn aan het Kerkplein in Koksijde te vinden. Daarnaast komen o.a. signeren: Leo, Walthéry, Morris, Bosschaert en Marvano. De inkom is BF 70 voor mensen onder de twaalf en BF 100 voor de oude lullen. Groepen en gezinnen krijgen korting. Meer inlichtingen: 058 - 518810

De gedachtenis aan wijlen **Hugo Pratt** leeft voort. Nog **tot en met 8 september** zijn in het **Brussels stadhuis** aan de Grote Markt gouaches en aquarellen van Pratt te zien, gemaakt tijdens zijn vele reizen. Voor *"een kleine vergoeding"* mag je naar binnen. Na een korte pauze verhuist de tentoonstelling naar het **Museum van Schone Kunsten** in **Berchem** (bij Antwerpen). Daar kun je **van 27 september tot en met 31 december** terecht Casterman vertaalt de catalogus, met bijdragen van Dominique Petitfaux en Claude Laurent, deze zomer onder de titel **Literaire reizen**

Ook in de tweede helft van het jaar houdt men in België bij het eeuwfeest rond het beeldverhaal flink het tempo erin.
Zo zijn er twee evenementen rond **Benoît Peeters** gepland. **Van 1 tot 30 september** loopt een door hem samengesteld filmprogramma rond het thema **Strips en film** in het **Brussels Filmmuseum** (Baron Hortastraat 9, 02 - 5078370). Behalve met oude films voegt Peeters samen met **François Schuiten** nog een betekenislaag aan de *Duistere Steden* toe. **Van 18 tot en met 21 en 25 tot en met 28 september** organiseren de heren in de Afdeling lucht en ruimte van het **Koninklijk Legermuseum** (Jubelpark, Brussel, 02 - 7417211) een **conferentie-spektakel** over de merkwaardige *Encyclopedie van huidige en toekomstige transportmiddelen* van hun personage Axel Wappendorf.
Naast Peeters staat ook uitgeverij **Le Lombard**, die dit jaar haar vijftigste verjaardag viert, herhaaldelijk in de belangstelling. **Van 1 september tot 31 oktober** toont **Hotel Eurovillage** (Karel de Grotelaan 80, Brussel, 02 - 2308555) omslagen van het weekblad *Kuifje* En **van 16 september tot 15 december** zijn in het **Belgisch Centrum van het Beeldverhaal** (Zandstraat 20, Brussel, 02 - 2191980) honderden originele pagina's *("van Hergé tot Uderzo en van Tibet tot Dany")* uitgegeven door Le Lombard, te vinden.
In datzelfde **BCB** kun je nog **tot en met 6 oktober** terecht voor de reeds langer lopende tentoonstelling **Zoeklicht op Lucky Luke** over de vruchtbare relatie tussen de film en Morris' strip. Op **20 en 21 september** biedt het **BCB** bovendien gelegenheid deel te nemen aan een internationaal colloquium over de **strip-auteursrechten**
Ook in **Brussel** staat het **Museum van Elsene** (Van Volsemstraat 71, 02 - 5119084). Daar kun je **van 18 september tot 3 november** naartoe voor het werk van een van de Europese pioniers van het beeldverhaal, **Rodolphe Töpffer** (1799 - 1846). **Van 17 september tot 10 november** geldt in het **Koninklijk Legermuseum**: stap in de wereld die leger is. De expositie **Twee eeuwen geschiedenis doorheen het stripverhaal** toont originelen van o.a. Charles, Jacques Martin en Swolfs plus het wapentuig dat erop te zien is

Ondertussen loopt in **Antwerpen** bij **Mekanik Strip** (St. Jacobsmarkt 73, 03 - 2342347) een tentoonstelling rond de recentste werken van **Jan Bosschaert**. Te zien **van 6 tot 30 september**
En in **Waver**, tenslotte, in de **Château de l'Ermitage** (Rue de l'Ermitage 23, 010 - 230355) staat **van 13 tot 29 september de vrouw in het stripverhaal** centraal met een tentoonstelling over de ontwikkeling van het vrouwbeeld in de strip.

Op **2 augustus** slaat de eeuwfeest koorts van België over naar Nederland. Die dag opent **Galerie Lambiek** (Kerkstraat 78, Amsterdam, 020 - 6267543) een expositie over **Honderd jaar Amerikaanse krantestrips. Tot 10 oktober** kun je bij Lambiek originele afleveringen van o.a. *Krazy Kat, Little Nemo, Polly and her pals* op zorgvuldig ingelijst, halfvergaan krantepapier aanschouwen Na deze expositie staat het modernere retro-werk van **Yves Chaland** op het programma.

ADVERTENTIE

De IIe dimensie

René Uilenbroek & Willem Ritstier

Nu te koop voor ƒ 8,50 of BF 160.

Ook rechtstreeks te bestellen door giraie overmaking -zie pagina 2- o.v.v. "Soep"

ADVERTENTIE

11de Brabants Stripspektakel '96

31 aug. - 1 sept. van 10.00 tot 17.00 uur

Evenementencentrum 'Valkencourt' Valkenswaard

Pastoor Heerkensdreef 15

Entree FL. 3,50 p.p. (65,-Bef) - Kinderen tot 1,5m Fl. 1,00 (20,-Bef)

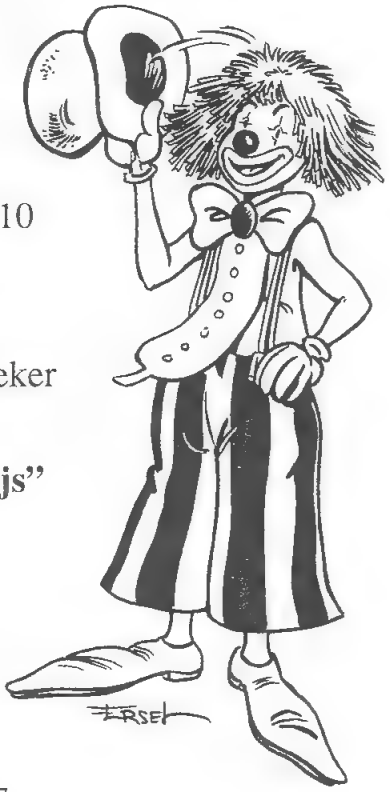

Programma

- ✶ Grote ruilbeurs (300m tafels)
- ✶ Signerende tekenaars, dagelijks 10
- ✶ Veiling
- ✶ Speciale uitgaven!
- ✶ Gratis striptas voor iedere bezoeker
- ✶ Uitreiking
  "Brabant Strip Sympathie Prijs"
- ✶ Verrassingen!
- ✶ Veiling t.b.v. Clinic Clowns

Informatie:
Johan Gerlings
Thomas Watsonlaan 57
B-3930 Hamont-Achel
Telefoon 011- 66 14 73
vanuit Nederland 0032- 11- 66 14 73

Sponsor: Profita meubelen - Aalst/Waalre

PrikBord

In *ZozoLala 86* kondigden we het verschijnen van **Sperminator** uitgebreid aan. Een klein half jaar later zijn het 150 pagina's dikke kleurenalbum en de gelijknamige cd nog steeds niet verschenen. Moki, de initiatiefnemer van *Sperminator*, wijt de fikse vertraging van het project aan enkele verlate inzendingen uit Servië en moeilijkheden bij de lay-out. Zoals het er nu uitziet, zal *Sperminator* begin september in Groningen met een kleine expositie gepresenteerd worden. TD

Menig jongenshartje zal sneller kloppen als **SjoSji 16** op de deurmat valt. *Storm* is terug. Deel 3 van de Genesis sage heet *Het voyagervirus*. Voor wie de draad kwijt is, verzorgt de redactie een korte inhoud van het voorafgaande.
Na deze heuglijke gebeurtenissen treed er een lichte windstilte op. Pas in **SjoSji 19** komt er weer nieuw leven in de brouwerij met het professionele debuut van Michiel van der Pol. Vanaf dit nummer zal zijn strip *Mol* wekelijks met twee stroken in het blad staan. Ter viering van dat heuglijke feit mag Van der Pol de eerste keer met vier stroken uitpakken. De jonge stripmaker is van meer markten thuis. Hij heeft ook al een scenario geleverd voor een *Sjors en Sjimmie*-verhaal. Mark Retera tekent de voorplaat van nummer 19 omdat Dirkjan voortaan over drie stroken zal avonturieren. JN

De in Frankrijk op handen gedragen **Philippe Druillet** blaast *Lone Sloane*, zijn succesnummer uit begin jaren zeventig, nieuw leven in. Druillet was een van de oprichters van het *sci-fi* tijdschrift *Métal Hurlant*. De laatste tien jaar heeft Druillet zich echter voornamelijk op andere media gericht. *Lone Sloane* moet hem weer midden in de stripwereld terugbrengen. PvG

De vooruitging is niet te stoppen, zo blijkt maar weer eens bij uitgeverij **Big Balloon**. Big Balloon brengt sinds kort haar strips aan de mens via een heuse website op **Internet**. Wie

De SjoSji op de Big Balloon internet site

http://www.bigballoon.nl intikt, krijgt de gevarieerde digitale reclamefolder van Big Balloon op het scherm. Optimistisch zijn ze in ieder geval daar in Heemstede, wanneer ze ervan uitgaan dat met al die strip-sites op Internet nog tijd overblijft om een album van papier open te slaan. TD

Hey skinny! Great advertisements from the golden age of comic books vormt de absurdistische titel voor een Weirdo-boek (ISBN 0-8118-0828-9; $ 10.95). Wie zich de oude advertenties uit de vijftiger jaren *Panorama's* kan herinneren, krijgt een idee van de inhoud van *Hey skinny!* Jerry Leibovitz en Miles Beller hebben prachtige stripadvo's verzameld. Reclames over waspoeders en die o-zo-handige spierversterkende toestellen. *Hey skinny!* lijkt geschikt voor de studenten van kunstacademies en grafisch vormgevers. Het is kitscherig en maf. KvW

Er is een toenemende grensvervaging tussen comics en de rollenspellen. Steeds meer comicsstripwinkels gaan zich nadrukkelijk ook bezig houden met de verkoop van tokens, kaarten en zelfs hele spellen. Junior Press bespeurt het gat in de markt en komt als eerste uitgeverij met een strip die zijn wortels heeft in het kaartspel Magic. Onder de titel **Magic - De schaduwmagier**, wordt er een album op de markt gebracht dat enerzijds een aanvulling is op het spel en anderzijds een ondersteuning voor *Magic* spelers. Kaasje voor de echte fanaten. Voor *f* 11,95/BF 249 krijg je een comic, uitleg over het kaartspel en een tokensetje. JN

De uitgave van een **Dirkjan**-album door Big Balloon is nu definitief. Het polsen van de belangstelling van stripwinkeliers leverde zo veel enthousiaste reacties op dat de uitgeverij de "gok" waagt en dat zelfs in een hogere oplage dan oorspronkelijk was gepland. JN

"So etwas Verrücktes, so etwas Merkwürdiges gibt es ja nicht weeder," aldus Goethes reaktie op het werk van de Zwitser Rodolphe Töpffer. Een zelfde reactie dringt zich op na het lezen van het levenswerk van **Peter Tischer**. Zijn **Der gezeichnete Held. Die Serienfigur im modernen franzosischen Humor-Comic** (ISBN 3-86057-000 5; DM 96,00) bevat een schat aan informatie over strips. De vraag is alleen hoe een gemiddelde striplezer die gegevens binnen zijn of haar bereik krijgt? *Der gezeichnete Held* biedt haarkloverij op het gebied van *Robbedoes* en *Ravian*. Ook inspecteur Canardo wordt volledig ontleed, de arme eend zou er bijna van aan de drank geraken. In 427 pagina's komt eigenlijk alles aan bod wat een stripminnend mens kan bedenken over het Franse beeldverhaal. Het taalgebruik is beslist wetenschappelijk. De weinige illustraties zijn klein en te donker gedrukt. Na lezing raden wij de striponderzoeker aan snel een *Guust*-album ter hand te nemen om even bij te komen. Voor doorzetters. KvW

Bij het stripfestival in Koksijde gaan ze nog tot en met 11 augustus door. Inmiddels vlogen aan de Belgische kust de lauweren reeds overvloedig in het rond. De **prijs van de gemeente Koksijde**, goed voor de aardige som van BF 80.000, ging dit jaar naar de Vlaming **Griffo**. Griffo dankt haar met name aan het sprookjesachtige *Mr. Black* en de eerste platen van zijn nieuwe reeks *Cinjs Qan*, die in acht delen bij Glénat zal verschijnen.
In Koksijde reikten ze dit jaar verder voor het eerst de **Caran D'Ache Awards** uit. Met deze Awards werden maar liefst vijf stripmakers *"extra in de verf gezet"* voor hun gehele oeuvre: **Morris, Roba, Nys, Marlier** en **Delahaye** behoorden tot de gelukkigen die dit jaar - wat kan de stripwereld toch mooi zijn - een luxe

DE BEST VERKOCHTE STRIPS VAN DE MAANDEN MEI EN JUNI

SERIES

1	**Largo Winch 7: De burcht van makiling**	
2	**Buck Danny 46: Het spooksquadron**	
3	**Jeremiah 19: Het grensgebied**	*"Ravian heeft weleens leukere avonturen beleefd."*
4	**Joop Klepzeiker**	
5	**Ravian 16: Gijzelaars van het ultralum**	
6	**De generaal 14: De dans om de macht**	*"Gilles de Geus maakt een nieuwe Asterix overbodig."*
7	**Rik Ringers 56: Eén miljoen belastingvrij**	
8	**Kiekeboe 69: Zand erover**	
9	**Gilles de geus 7: Willem de Zwijger**	
10	**Rode Ridder 158: De duivelstuin**	

"Een gewone Storm-hardcover is duurder dan een genummerde en gesigneerde hardcover van Trigié. Rare jongens daar bij Big Balloon."

OVERIG

De tanden van de haai	1
De reis van de Mastorna	2
Salto's van het grauw	3
De uitvoering	4
Fort Wheeling 2	5
Stripschrift Toonderspecial	
De Rode draad	7
Hoog Water	8
De stroman	9
Wayne Redlake 1: 500 geweren	10

De Z Lijst komt tot stand, dankzij de volgende winkels: Het B-Gevaar, Balloon Express, Bul Super, De Boekenhalte, Eppo, Franka, Gilles de Geus, Gobelijn, Het Land van Langvergeten, Leidse Stripshop, Mieke's Striptuek, Noord, Paard van Troje, Plok, Strips en eh... dinges, De Poort, De Rat, Snoek, De Striep, 't Strippie. Ook het cursieve commentaar is van de deelnemende winkeliers

*) De Lijst 'Overig' omvat one-shots, tweeluiken en triloglen.

kleurdoos in ontvangst mochten nemen. TD

Kitchen Sink Press blijft dit jaar onvermoeibaar. In *ZozoLala 85* en *86* noemden we al wat informatieve boeken uit het Kitchen Sink fonds. Met een heuse **Who's who of American comics, Volume 1, Letter A ($ 20.00)** gaat Kitchen Sink nu helemaal loos. Maak alvast ruimte in je boekenkast voor ten minste 22 delen (de Q, X, Y en Z doen waarschijnlijk niet mee). KvW

Uit de rubriek "Absurde Processen in de VS": de nationale hobby van de Amerikanen wordt steeds lachwekkender. De oude "Blues brothers" **Johnny en Edgar Winter** nagelen nu **DC Comics** aan de schandpaal
Wat heeft de Albino-tweeling op zijn levers? In DC's horror/westernserie *Jonah Hex: Riders of the Worm and Such* wordt het sinistere tweetal "Johnny and Edgar Autumn" opgevoerd. De gelijkenis lijkt inderdaad niet op toeval te berusten, maar er zijn nuances. Volgens de gebroeders Winter zijn hun alter-ego's in de stripserie "vuige, gedegenereerde, domme, laffe, minderwaardige individuen die zich met veel plezier te buiten gaan aan willekeurige gewelddadigheden, moord en bestialiteit." Rock 'n roller kan niet, zou je zeggen, maar Johnny en Edgar zijn er niet van gediend. Snel naar je stripmannetje dus, om de gewraakte exemplaren van *Jonah Hex* te bemachtigen, voordat ze uit de handel worden genomen! PB

Florida heeft er sinds maart een bezienswaardigheid bij: **The International Museum of Cartoon Art** in Boca Raton. De opening van dit museum werd opgeluisterd door een tentoonstelling over *The Making of Dumbo*, de beroemde tekenfilm uit 1941 met het vliegende circusolifantje. "Een historische dag voor de cartoon," vond Jim Davis *(Garfield)*. Mort Walker, een van de initiatiefnemers (in Nederland bekend van *Flippie Flink*): *"Maar weinig kunstvormen hebben zoveel invloed. cartoons vermaken ons, beroeren ons en richten onze aandacht op menselijke sterkten en zwakten."*
Het nieuwe museum herbergt stripboeken, karikaturen, illustraties uit tijdschriften en boeken, ansichtkaarten, tienduizend boeken, duizend uur tekenfilm en nog veel meer snuisterijen. Naast de galerie- en tentoonstellingsruimten is er een café en een winkel
De collectie overbrugt een periode van ruim tweehonderd jaar. Enkele attracties: de eerste bekende tekeningen van Mickey en Minnie Mouse en een aquarel uit 1897 van *The Yellow Kid* van Richard Outcault, de eerste strip in de VS. Het museum heeft ook een uitgebreide verzameling werk van Europese stripmakers. PB

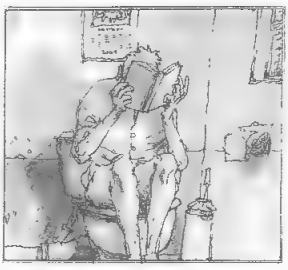
Leon-la-Came door De Crecy en Chomet

Het julinummer van (**A Suivre**) is een echt themanummer over de zomer, waarin 44 pagina's zijn gereserveerd voor korte verhalen over vakantieliefdes De meest geslaagde bijdragen zijn van *Juillard* en *Gabrion*. *Juillard* tekent op scenario van de humorist *Tronchet* een verhaal over de onbeantwoorde liefde door de jaren heen van een jongen voor een ijscoverkoopster. *Gabrion*, die voor het eerst in dit tijdschrift aanwezig is en een eenvoudiger stijl hanteert dan in *De Javamens*, levert een bijdrage over de vakantieliefde van een arme striptekenaar. Verder in dit nummer het slot van het 116 pagina's tellende tweede avontuur van *Léon-la-came* (came betekent zoiets als dope), een onbeschrijfelijk bizar, maar pakkend verhaal, dat om een Nederlandse vertaling schreeuwt. In Frankrijk kennen de *Léon-la-came* verhalen inmiddels een schare trouwe fans, dus dat zou hier ook moeten kunnen. PvG

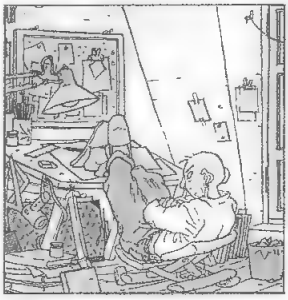
Gabrion

Op 5 juli jl. bestond **Eric de Noorman** vijftig jaar. Voor die gelegenheid werd een nog onbekende tekening opgedolven en als zwart-wit zeefdruk gereproduceerd in een oplage van 100 exemplaren. De print meet (slechts) 45 bij 60 centimeter en kost *f* 100,00. En dat is eerlijk gezegd toch wel een beetje heel erg veel geld voor een zwart-wit drukje van *Kreisse* De weldoelstellen onder jullie kunnen storten op giro-rekening 4488/26 ten name van Th. Keijzer, postbus 485, 1900 AL Castricum. Het is moge lijk een voorkeurs-nummer op te geven. PvG

Nog meer prijzen.
Peter de Wit heeft tijdens de Stripdagen in Haarlem de **VSB-publieksprijs** gewonnen voor zijn album *Sigmund, eerste sessie*
De Wit kreeg de meeste stemmen en is daardoor 5000 gulden rijker. HvS

En nu we het toch over Haarlem hebben; op de eerste dag van de Stripdagen verscheen in het *Haarlems Dagblad* de **overlijdensadvertentie** van striptekenaar **Frans Piët.** Al snel bleek het niet om de schepper van *Sjors en Sjimmie* te gaan, maar om een oud medewerker van de Toonder studio's. Stripverzamelend Nederland slaakte een zucht van verlichting. Nou, want dit was natuurlijk veel minder erg. HvS

Tijdens de Stripdagen ook, probeerden bladenmakend Nederland en Vlaanderen al hun mooie te slijten aan het ongeïnteresseerde koperspubliek. Er verscheen weer het nodige aan lezenswaardigs. Bijvoorbeeld het tweede nummer van **Verdomd, Goed Tijdschrift.** En inderdaad, het is een goed blad. Behalve de bijzonder grappige, autobiografische krabbels van Werner Claessens, ook fantastisch werk van Eddy Gabriel. Als *Verdomd, Goed Tijdschrift* de stijgende kwaliteitslijn vasthoudt, heeft *Zone 5300* er een serieuze concurrent bij. Voor 140 franc of 8 gulden kan iedereen zich hiervan laten overtuigen. Te vinden in de betere stripwinkel, of schrijven naar Kammenstraat 41, 2000 Antwerpen.
Een blad dat al jaren goed op weg is, is **Incognito.** In Haarlem presenteerden de makers het negende nummer. Hierin onder meer een nieuwe episode van Ulli Bürers vervolgstrip *Six Inch Stilettos.* Ook werk van Berend Vonk, Koen Hottentot, Anton Damen en Marq van Broekhoven, Marcel de Jong en Chris Berg. Voor 5,75 gulden of 110 franc is het blad de jouwe. Redaktie-adres: Bergblauwstraat 296, 1503 ML, Zaandam
Leuk was ook het stripblad **Baars** dat wij onder ogen kregen Het kwam tot stand ter gelegenheid van het 18 jarig

bestaan van de Kunsthumaniora Antwerpen Het gepubliceerde werk is van leerlingen en oud leerlingen van deze school. Er staan strips in van de bekende auteurs Cromheecke en Letzer, maar ook van onbekend en veelbelovend talent als P. Paquet, Koen van Aeken en Jef Huysmans Schrijf voor informatie naar: De Kunsthumaniora, Karel Oomsstraat 24, 2018 Antwerpen.
Ook willen we nog eens extra de aandacht vestigen op het blad **Grunn** (dialekt voor Groningen). Voor vijf gulden zie je welk striptalent de stad Groningen zo al herbergt Wij waren bijzonder gecharmeerd van ene Naam, maar ook de rest van de auteurs leveren leuk werk af. Enkele namen. Barbara Stok, Mark Hendriks en Lian Ong. Te verkrijgen in de betere stripwinkel
Hetzelfde geldt voor **Nabije ontmoetingen van de vleermuisorde** (eveneens 5 gulden). In dit boekje staan een aantal strips verzameld die de Groningse tekenaar Inktvis Prutduktie maakte in samenwerking met onder anderen Bert van der Meij, Marcel Ruijters, Jakob Klemencic en Berend Vonk. De verschillende verhaaltjes beginnen allemaal met het zelfde plaatje, maar het verdere verloop is door de wilde fantasieen van de makers steeds weer verrassend. Eveneens te verkrijgen in de stripspeciaalzaak.
Tot slot nog even aandacht voor de **Tochtstripreeks deel 1**, een uitgave van het stripblad **Achter de Geraniums**. In dit boekwerkje ruim aandacht voor enkele auterus uit het blad: Joost Guijtjens, Harry van Daal en Gerrit Welten, die nu op A4-formaat mogen laten zien wat ze kunnen Geinteresseerden kunnen schrijven naar Jan v.d. Bildtstraat 19, 5621 GN, Eindhoven. HvS

René Hausman heeft sinds kort zijn eigen fanclub. Het eerste wapenfeit van de club is de uit-gave van een portfolio rond het favoriete thema van de tekenaar: dieren en feeën De portfolio heeft een houten verpakking. Er zijn er 100 van gemaakt en ze zijn te koop voor het schappelijke prijsje van FF 600 bij: Amis de la BD, 100 rue Jules Baudelocque, 62200 Boulogne sur mer, Frankrijk. PvG

Frank Le Gall, de tekenaar van *Theodoor Cleysters*, werkt momenteel voor de Franse uitgeverij *Delcourt* aan een jeugdstrip. Het verhaal gaat over de kerstman. De Franse boekuitgave volgt nog voor de feestdagen dit jaar. PvG

De Franse tekenaar **Éric Larnoy** blijkt reeds geruime tijd te worden vermist. Inmiddels is reeds zo lang niets meer van hem vernomen, dat zijn vriendin en collega's de hoop hebben opgegeven. Larnoy dankte zijn bekendheid aan de serie *Thanéros*. Hij werd 35 jaar. PvG

Ook *down under* worden strips gelezen, verkocht en gemaakt. Dat is de boodschap van Toby Burrows en Grant Stone in **Comics in Australia and New Zealand: the collections, the collectors, the creators** (ISBN 1-56024-664-2; $ 24.95). Doelgroep van de auteurs zijn de bibliotheken Met een korte geschiedenis van de *Aussie*-strip en haar makers, wil men bibliothecarissen aansporen meer strips in hun collectie op te nemen. Een nobel streven, waar de nieuwsgierige stripliefhebber ook zijn of haar voordeel mee kan doen. KvW

illustratie gewonnen van het Amsterdams Fonds voor de Kunst. De gelukkige mag 7500 gulden op zijn bankrekening bijschrijven. Wie

Inktvis Prutduktie

De Nieuw Zeelandse strip *Footrot Flats* van Murray Ball

Typex, bekend uit muziekblad *Oor* en *Zone 5300*, heeft de **aanmoedigingsprijs voor** zich wil vergewissen van de kwaliteiten van Typex, moet **Melkman** maar lezen. Dit leuke prentenboekje verscheen onlangs bij uitgeverij Oog en Blik. *"Het melkmannenbestaan is voor de donder geen katteps ..het is oeverloze bruine*

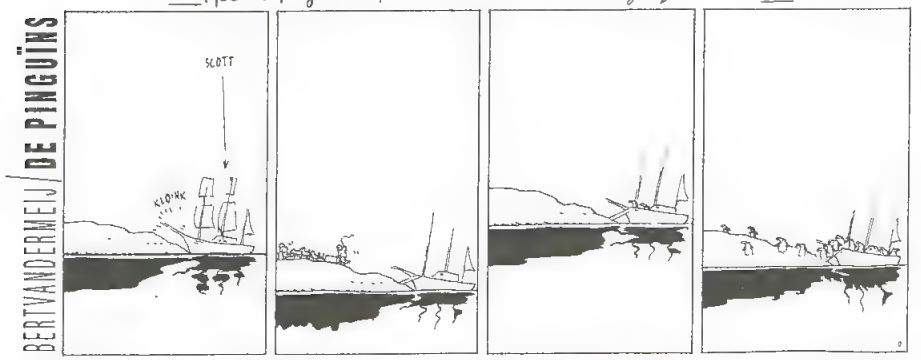

bagger" Arme melkman. Zijn monotone leventje vult zich met het rijden van huis naar de klant en weer terug. Tot hij die dag een geheimzinnige fles tussen zijn koopwaar ontdekt. *Melkman* (ISBN 90 73221 41 2) is een genot om te lezen en om naar te kijken. HvS

Sherpa's **Stripjaar** is, zoals dat zo mooi heet, volop in beweging. Was de opzet van *Stripjaar '95/'96* reeds grondig gewijzigd; in het voorwoord meldt uitgever Mat Schifferstein dat het jaarboek *"geheel vernieuwd"* gaat worden *"In haar huidige vorm is het* Stripjaar *teveel een dik stripinformatieblad,"* zegt Schifferstein desgevraagd. *"Ik vind dat het meer het karakter van een naslagwerk moet krijgen We denken bijvoorbeeld aan een index van de belangrijkste Nederlandstalige tijdschrift- en kranteartikelen over strips en aan een overzicht van alle strips van het afgelopen jaar. Ook lijkt het ons belangrijk om een soort markt-evaluatie te geven, omdat niemand anders aandacht besteedt aan de bedrijfseconomische achtergrond van strips."* Als klap op de vuurpijl moet het *Stripjaar* opnieuw twaalf maanden gaan beslaan in plaats van de huidige 24. De volgende editie, *Stripjaar '96* dus, moet volgend jaar in de winkels liggen. Om de werkdruk wat te verlichten, zal een zekere Jef Nieuwenhuis de *Stripjaar*-redactie gaan versterken. TD

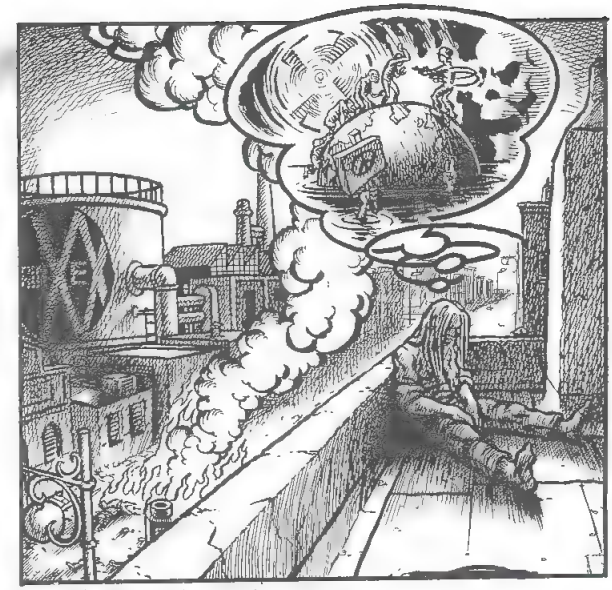

Mean Muse Blues Doom in Dutch, 'nieuw' werk van peter Pontiac

Een van de nieuwtjes uit *Stripjaar '95/'96* is, dat **Peter Pontiac** aan een nieuwe, tekstloze strip zou werken. Wanneer wij hem bellen, reageert hij verbaasd: *"Goh, is dat al bekend?"* Inderdaad heeft Pontiac vergevorderde plannen om zijn twintig jaar oude, onafgemaakt gebleven strip *Mean Muse Blues - Doom in Dutch* weer op te pakken. Hij wil hoofdpersoon Daan Doom, een vertrouwd Pontiac-personage uit die tijd, onder de spinnewebben wakker laten worden en hem met wijd opengesperde ogen de hyperrealiteit van het nieuwe millennium insturen. Om *Mean Muse Blues* voor een internationaal publiek toegankelijk te houden - naast uitgeverij Oog & Blik heeft ook het Amerikaanse Kitchen Sink Press interesse - zullen Daan Doom c.s. hun ballonnetjes vullen met beelden in plaats van tekst. Het is de bedoeling om *Mean Muse Blues* als comic uit te brengen voor de volgende (vertraagde) *Pontiac Review: De pen & het zwaard* uitkomt. Of dat nog voor het einde van het jaar lukt, is onzeker...

De Gemene Muze moet concurreren met Pontiacs illustratiewerk voor o.a. de nieuwe platen van Dead Moon en de Haarlemse Bouncers. Ook heeft Pontiac onlangs in een beperkte oplage enige steendrukken gemaakt. Internetters kunnen eens surfen naar www/worldonline/~swa/felixcattenburg, waar Pontiac voor een bevriende leverpatiënt een tekening dropte

Naast de *Mean Muse Blues* kunnen de liefhebbers ook vast uitkijken naar de korte strip, die Pontiac binnenkort samen met zijn oude vriend **Rudy Vulleman** voor *Zone 5300* wil maken. TD

Na *De drie mannetjes* en *Griffioen Grafiek* is de Nederlandse stripwereld weer een kleinschalig initiatief rijker: onlangs bracht de Bredase tweemansuitgeverij **De Pionier** haar eerste produkten op de markt Het gaat om kunstdrukken van de Belgische tekenaars **Ken Broeders** (Tyndall) en **Marc Bruyninx** (Max), die speciaal voor deze uitgave zijn gemaakt. Beide tekenaars hebben twee prenten afgeleverd, die per set worden verkocht. Het duo van *Broeders* is gedrukt in kleur en vormt - handig bekeken - een schakel tussen het eerste en het binnenkort te verschijnen tweede deel van *Tyndall*. De set van *Bruyninx* is gedrukt in

OUDE NUMMERS KOSTEN ƒ 4,00 / BF 75 PER STUK ; NUMMERS OUDER DAN 1 JAAR ƒ 2,50 / BF 50

87 WILLEM VLEESCHOUWER VICENTE SEGRELLES TED McKEEVER, MICHEL DE JONG

86 BILL WATTERSON SPERMINATOR KOEN HOTTENTOT, ART SPIEGELMAN, ZLIJST

85 FORMALINE, FOERSTER, FREDERIC BEZIAN MARK HENDRIKS

83 CHARLES BURNS MARS GNOE

82 ANDREAS, RORK, STRIP 'X-20' CYRRJS CHRIS BERG

81 HERMANN, JEROEN DE JELDER, DE WROLAS, MARK BEYER

80 VITTORIO GIARDINO, PETER BAGGE MAAKE HARTJES, MICHEL PLESSIX

79 FRANK ULLI BURER, GUIDO VAN DRIEL

78 MARTIN LODEWIJK SIGNED BY WAR, BEREND VONK

77 KRITIEK BENN, FLORIS OUDSHOORN

76 INKTVIS PRIJSDOKTIE, A. DAVSON GUMMBAH PETER DE WIT

75 STUDIO FUNNY FARM AKTUELE INFORMATIE OVER DIVERSE STRIPMAKERS RUDOLF KAHL, STRIP TOP 75, HET GELE TEKEN DE VROUW VAN DE TOEKOMST

74 MARCEL ROUTERS RICHARD CORBEN

73 BERT VAN DER MEER DAVE McKEAN CEREBUS

72 TARO THE SANDMAN DON LAWRENCE

71 DICK MATENA, DELGADITO, STRIPGESCHIEDENIS JAREN '80 TOT NU

69 VROUWEN EN STRIPS, STRIPGESCHIEDENIS JAREN '30, '40 EN '50

67 FRITZ VAN DEN HEUVEL

66 DAVID LYTTLETON, MOEBIUS, D.RK STALLAERT, LEZERSENQUÊTE I

64 ALOYS OOSTERWIJK ALBERTO BREGGA MARCO VENANZ

63 HANS KRESSE, LEZERS-ENQUÊTE I ERIC HEUVEL

62 EEN KLEINE MOORD, RAVES STRIPDAGEN HAARLEM ED-MOND BALDOIN, FRANÇOIS RIVIÈRE-II ANGOULÊME '92, TORENS VAN SCHEMERWOUDE

50 FRANCOIS BOURGEON, LITTLE NEMO, AKTUELE INFORMATIE OVER STRIPMAKERS FELICITATIETEKENINGEN EN STRIPS

56 RÉGIS LOISEL, MATTHIAS SCHULTHESS

55 DANIEL TORRES

54 JEAN-CLAUDE SERVAIS RAGEBOL EVA DAM

53 JOSE MUÑOZ

51 DAVE McKEAN

44 VITTORIO GIARDINO GRENOBLE 1989 MOEBIUS

42 ERIC HEUVEL STRIPKRITIEK BLITZ, KAMAGURKA

39 SAMBER, YSLAIRE DORP IN DE RIVIER

38 DE OVERLEVENDE (KRISTEIN) ANGOULÊME, DORP IN DE RIVIER

IN DE VAL, JEANNETTE EN ANDRE VERHALEN (BUNDELING ZWARTWIT STRIPS VAN BEREND J. VONK) ƒ 8,50/BF 170

ZOZOLALA KLASSIEKERS
EEN HERDRUK VAN DE NUMMERS 13 T/M 24 (ƒ 37,50/BF 680)

DE GROTE ZOZOLALA INDEX
EEN COMPLEET OVERZICHT VAN DE NUMMERS 1 T/M 83 (ƒ 4,50/BF 90)

BESTELWIJZE: ZIE KOLOFON (P. 2), MET VERMELDING VAN DE GEWENSTE ARTIKELEN EN JE EIGEN ADRES

twee tinten en laat een grauwe Russische marktscène zien. De prenten zijn gedrukt op 300 grams papier en kosten *f* 85,00/BF 1500 per set. Natuurlijk is alles genummerd en gesigneerd. De oplage is 75 stuks. Een derde set, van de hand van **Christian Verhaeghe** (Kroniek der Guldensporenslag), wordt gepresenteerd in Valkenswaard. Verdere inlichtingen: Uitgeverij De Pionier, Jan Darkennisstraat 409, 4827 PG Breda, 076 - 5713515. PvG

Een "Simpson case" zal het wel niet worden. Maar van het proces dat **Mike Diana** aan zijn broek kreeg voor zijn vunzige strips *Boiled Angel* en *Ate* is het einde nog niet in zicht. Diana werd in maart 1994 veroordeeld tot 3 jaar voorwaardelijk, 3000 dollar boete, 1200 uur maatschappelijke dienstverlening en een psychiatrisch onderzoek. Verder is hem contact met minderjarigen verboden, alsmede het publiceren van nieuw obsceen materiaal voor publiek of privé-bezit - een flagrante schending van de Grondwet.
Behalve op de onvermijdelijke procedurele details gooit Diana's advokaat Luke Lirot het vooral op de onduidelijkheid van de Amerikaanse wet ten aanzien van obsceniteit en kunst. Waarschijnlijk niet onterecht doet Lirot het voorkomen dat een viespeuk in Amerika wel vogelvrij lijkt.
De vraag is of het oordeel van rechter Walter Fullerton fair en in de geest van de grondwet is Volgens de verdedigers is obsceniteit een subjectief begrip. Dat was al duidelijk bij de beroemde zaak Henry Miller versus Californië in de jaren zestig. Naar aanleiding van dit proces werd obsceniteit omschreven als: a) wat volgens de gemiddelde persoon obsceen is; b) wat op aanstootgevende wijze sexueel gedrag beschrijft; c) wat geen serieuze literaire, artistieke, politieke of wetenschappelijke waarde heeft
Voornamelijk op punt c) werd Miller in de jaren '60 vrijgesproken. Bij Diana ligt dit natuurlijk iets moeilijker. Maar een Amerikaanse jury moet nu gaan uitmaken wat obsceniteit is en wat kunst is. En mocht vastgesteld kunnen worden dat Diana's strips obsceen zijn, dan had hij dit vooraf moeten weten, wat volgens Lirot onmogelijk is.
Verder heeft getuige-deskundige Dr. Sidney

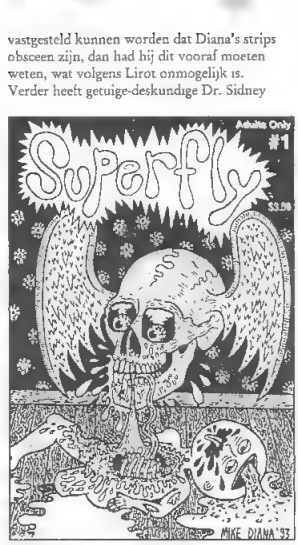

Mike Diana

Merin het publiek van Diana met zoveel woorden omschreven als een stelletje sexuele sadisten met een borderline-persoonlijkheid Want een gezonde Amerikaanse burger kijkt alleen naar drie films per dag die bol staan van de incestverhalen en de gewelddadige moorden, en zo iemand mag gaan beoordelen of Diana's boekjes te vies zijn of niet. En in afwachting van de uitkomst van het hoger beroep mag de eerste de beste reclasseringsambtenaar te allen tijde bij Diana komen binnenvallen en beslissen welke boek'es deze in huis mag hebben.
Obsceniteit heb je in verschillende vormen. PB

In **Matthias Giesen** zijn meesterwerk **De terugkeer van de flauwe grap** (uitgeverij Monguzzi, 6,50 gulden) zouden we eigenlijk een lovende recensie moeten wijden in *Het Laatste Oordeel* Maar helaas is onze voorliefde voor zijn cartoons niet te beargumenteren. Humor valt niet te recenseren, je moet het ondergaan. Giesen is leuk, juist doordat zijn grappen niet in objectieve logica zijn te vatten. De auteur schept een universum met een geheel eigen logica. *"Weer ging de wekker. En weer vervoekte Sietske het ding, dat op maximaal vijf minuten was in te stellen"* Wie hier niet om kan lachen, kan dat evenmin met argumenten onderbouwen. Het geven van een mening over de cartoons van Giesen is dan ook nutteloos. Daarom blijft het bij dit lovende berichtje in het *PrikBord*. Doe eens gek en koop het boekje. Te bestellen bij uitgeverij Monguzzi, Pastoor Jacobsstraat 6, 6133 AM, Sittard of vraag ernaar bij je stripdealer HvS

Matthias Giesen

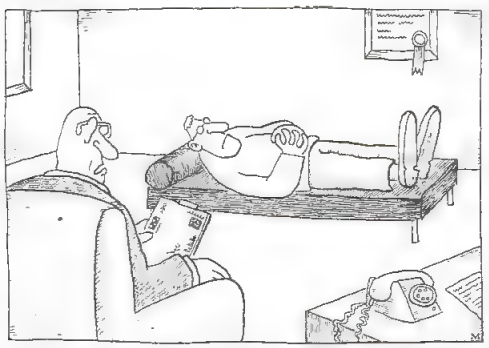
—En hoelang heeft u dit waanbeeld al, dat er een psycholoog is die geïnteresseerd is in uw bespottelijke problemen?

Zelfs Gummbahs verbaasde analfabeet zou verwonderd opkijken van het bericht dat zijn schepper samen met Kamagurka, Herr Seele, Lunthout, Urbanus, Manara en Serpieri de overstap van uitgeverij **Loempia** naar **De Standaard** uitgeverijen maakt. Toch is het zo dat Loempia-uitgever Jef Meert een groot deel van zijn fonds heeft overgedaan aan de thuishaven van *Suske en Wiske* en *De rode ridder*. In Nederland blijft de Harmonie het gros van de Loempia-auteurs uitgeven en neemt De Standaard enkel *Urbanus* en de strips van Manara en Serpieri voor haar rekening, maar in België neemt De Standaard het label Loempia als geheel over Als reden voor de transfer voert Meert aan dat hij na vijftien jaar Loempia andere wegen wil inslaan. Zijn nieuwe toko **Jef Meert Productions** zal enkel nog incidenteel strips uitbrengen. De eerste titel van Jef Meert Productions biedt hoop voor de toekomst: voor het einde van dit jaar heeft Meert de vertaling van Charles Burns' **Black Hole** in de planning. TD

Lian Ong heeft lang moeten zoeken naar een uitgever voor haar nomadenverhaal *Horizon*, maar inmiddels is de zaak rond en dus kunnen we eindelijk weer eens een albumuitgave van haar hand tegemoet zien. Geduld is echter noodzakelijk, want uitgever *Griffioen* laat het in een coproduktie drukken en moet wachten tot het tweede en laatste deel is gedrukt, voordat hij het als bundeling op de markt kan brengen Partner van *Griffioen* is *Arboris*, die de Duitse en Deense vertalingen verzorgt. In die talen is het eerste deel inmiddels verschenen, zodat onze oosterburen opmerkelijk genoeg eerder kennis kunnen nemen van een Nederlands verhaal dan wij. De Nederlandse bundeling verschijnt in de loop van volgend jaar. PvG

Ander nieuws van *Griffioen Grafiek* is minder leuk. Op de Stripdagen in Haarlem was het al te zien: Henk Kuijpers heeft zijn samenwerking met *Griffioen* verbroken en geeft in het vervolg de speciale **Franka**-uitgaven zelf uit. Voor dat doel heeft *Kuijpers* een eigen B.V. opgericht, met de inspirerende naam **Franka B.V.** De scheiding was niet alleen voor de fans een verrassing, maar ook voor Griffioen zelf, die tot enkele dagen tevoren van niets wist. Geen scheiding in goed onderling overleg dus, en dat heeft gevolgen. *Kuijpers'* plannen om de *Serie d'Ami* voort te zetten, stuiten op het veto van *Griffioen*, die deze uitvoering heeft bedacht *Griffioen* maakt verder aanspraak op nieuwe oplagen van diverse zeefdrukken, die al vaker zijn herdrukt en claimt de nog te verschijnen

HERE COMES VENUS PENIS AND YOSHIO.
VENUS PENIS.
WHOEVER HEARD OF A NATURALLY BLONDE MEXICAN? BET SHE'S SMOKING CLOVES, TOO. SHE'S SO MATURE!
SHE'S SO MATURE.

Girl Crazy, van Gilbert Hernandez samen met Jaime Hernandez en Dave Stevens

Harley Collection, die al tijden door *Griffioen* wordt gepromoot. Beide partijen hebben inmiddels een advokaat ingeschakeld. *Moordende concurrentie*, zullen we maar zeggen. PvG

Toen het woord autobiografische strip nog niet was uitgevonden, smulden de liefhebbers al van de jeugdherinneringen van Gerard Leever. Blijkbaar smulde Maarten de Meulder ook, want **Gleevers Dagboek** zal compleet door hem uitgegeven worden. De voorafgaande vingeroefeningen zullen ook in het album worden opgenomen. De bedoeling is dat al het moois voor de Stripdagen van Breda te koop is. JN

De in gedistingeerde stripkringen populaire serie *Love and Rockets* van de gebroeders **Gilbert en Jaime Hernandez** is afgesloten met deel vijftig. Voor de Hernandez-fans is er echter goed nieuws. Uitgeverij Dark Horse presenteert de mini-serie *Girl Crazy* van Gilbert, met assistentie van Jaime en van Dave Stevens. Gilbert: *"Het is een lichtvoetige, lollige, sexy avonturenstrip...zoiets heb ik lang niet gemaakt."* Bij Fantagraphics komt er een soort vervolg op *L&R:* de zesdelige mini-serie *New Love*, waarin Gilbert verder zal gaan in de stijl die hij inzette met *L&R nummer 49*. Dat wil zeggen: korter en surrealistischer. Het is de bedoeling dat *New Love* elk kwartaal of zelfs tweemaandelijks verschijnt. PB

Over **Zone 5300** kunnen wij dit nummer weinig melden. Wij overvielen de makers in drukke bezigheden toen wij ze belden om naar de inhoud van het augustus- en het september-nummer te vragen. Het enige wat op dat moment al vaststond, was dat er in augustus verhalen verschijnen van **Jakob Klemencic** en **Erik Kriek.** In dit nummer ook een verhaal van **Milan Hulsing**, getiteld *William en het geheim van de sekte.* Meer informatie was nog niet voorhanden. De *Zone*-redaktie lijkt chaotisch, maar is dat zeker niet. Ze hebben de zaken goed op een rijtje en zo kan het gebeuren dat er in Nederland zo maar een stripblad kan worden uitgebracht dat al twee jaar lang uit de kosten komt. Het jubileumnummer (nummer 25) wordt al voorbereid en laten we eerlijk zijn: wie had destijds verwacht dat ze die mijlpaal zouden halen? Hulde. HvS

Internet grijpt om zich heen. Ook de Franse tak van *Dargaud* heeft zich bij dit nieuwe medium gemeld en is er voorlopig bereikbaar onder www.iway.fr/dargaud/. De surfer vindt er onder meer een interview met *Mézières*, dat vergezeld wordt door schetsen voor het onlangs verschenen nieuwe *Ravian*-verhaal. PvG

Er duiken steeds meer kleinschalige initiatiefnemers op, die zelf strips en aanverwant spul uitgeven. Ook de *Leidse Stripshop* doet daaraan mee met drie nieuwe uitgaven. In september verschijnt een boekje van **Doezel de muis**, getiteld *Zaklopen*. Tekenaar is Alex Turk. Het boekje wordt op klein formaat gedrukt in zwart-wit, bevat 32 pagina's en kost *f* 7,95. De oplage bedraagt 250 stuks. In dezelfde maand komt **Rik Ringers** uit, een boekje dat eigenlijk meer een verpakking is voor het daarbij behorende singeltje, want het telt maar acht pagina's en dan tellen we de kaft nog mee. *Tibet* heeft er een exclusieve omslagtekening voor gemaakt. Maar het gaat natuurlijk om de single, met op de A-kant het onovertroffen lied *Rik Ringers* door de *Tröckener Kecks* (en dat is al járen het enige echte lijflied van deze redaktie; wisten jullie niet, hè) en op de B-kant de *Rode Ridder* door *Joseph Aldenzeel*. Twee keiharde helden op één stukje zacht vinyl en dat voor maar *f* 10,00! Er worden er 500 van geperst. In december komt *Het leven trekt aan mij voorbij* uit. In dat stripalbum worden de korte verhalen gebundeld, die **Rob van Zanten** in de jaren tachtig heeft getekend voor *Titanic* en *Wordt Vervolgd*, aangevuld met niet eerder gepubliceerd werk. *Rob van Zanten* publiceerde zo'n tien jaar geleden drie albums van zijn serie *Trevor Callhan*. Het album telt 44 pagina's in zwart-wit. De oplage bedraagt 750 stuks en de prijs wordt *f* 17,50. PvG

In *ZozoLala 85* bespraken we een aantal informatieve boeken over manga's. Het laatste nieuws op dit gebied.
Manga! Manga! van **K. Schodt** is nog steeds te koop bij de boekhandel en de stripwinkelier. Nieuwe informatie is te vinden in **Phänomen Manga. Comic-kultur in Japan** van **Jaqueline Berndt** (ISBN 3-86124-289-3; DM 45,00). Berndt woont en werkt al vele jaren in het land van de rijzende zon en onderzoekt de manga als een van de vele kultuurvormen. In duidelijke bewoordingen neemt ze de vrouwen-, meisjes- en jongerenstrip onder de loep. Interessant is de geschiedenis van de kinderstrip, waarbij de rol van een pionier c.q. peetvader als Tezuka Osamu duidelijk wordt. De tijdsbalk van de manga geeft samen met de gerichte zwart-witillustraties een helder beeld van dit fenomeen. Een andere verdienste is de biografische lijst van de meest vooraanstaande tekenaars en scenaristen. Geen informatief boek, maar een stripbundel, is **Comics underground Japan. A manga anthology** samengesteld door **Quigley** (ISBN 0-922233-160; $ 14.95) is een bloemlezing van underground manga's . Mooi tekenwerk en verschillende stijlen. KvW

Taniguchi Jirô

STRIPVOORSPELLING

De te verschijnen albums zijn gerangschikt naar door de uitgevers opgegeven verschijningsdata. In werkelijkheid verschijnen ze echter vaak later. Achter elk album staan de prijs (Hfl/BF) en de uitvoering (slappe kaft/harde kaft) vermeld. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala-redaktie.

---- TE ---- VERSCHIJNEN IN -- AUGUSTUS --

-ARBORIS-

AXEL MOONSHINE 23: DE BREUK (Ribera/Godard) 9,95/ 195; sk.
GHOST IN THE SHELL 5 (Masamune/Shirow) 8,95/180; sk.
GODFRIED VAN BOUILLON 2: HET BLOED DER RECHTVAARDIGEN (Cayman/Rappé) 9,95/195; sk.
HK 1: AVALON (Trantkat/Trannoy/Morvan/Trübe) 8,95/180; sk. *Aangekondigd als een Franse manga, waarvan elke zes weken een nieuw deel moet verschijnen. Hopelijk lukt dat beter dan bij Nomad.*
VERHALEN UIT DE MEGA-STEDEN 12: DE MUZAK-KILLER (Power/Ennis) 9,95/195; sk.

- BIG BALLOON -

SJORS EN SJIMMIE 35: DREAM-TEAM (Diversen) 8,95/180
ROEL EN ZIJN BEESTENBOEL 10: DE WOLF EN DE 7 BOKKIES (De Jager) 9,95/199; sk.
DE WONDERSLOFFEN VAN SJAKIE 24: BLESSURETIJD (Gillatt/Bakker) 8.95/180; sk.

- CASTERMAN -

ALEX 20: IN ALEXANDRIE (Martin) 9,50; sk. *Na jaren weer een nieuwe Alex.*
KOBE DE KOE 3: MENSENJACHT (De Moor) 9,95/195; sk. *Opnieuw aanbevolen.*
MARGOT & OSCAR PLUIS 5: TURBOVLO (De Brabanter/Fazar/Zidrou) 8,95/165; sk.
NATHALIE 3: TOT ZIENS ALLEMAAL (Salma) 8,95/165; sk.

- DUPUIS -

GARAGE ISIDOOR 3: STILTE, WE TAKELEN (Olis/Clarke) 8,95; sk.
JESS LONG 21: DE GETUIGE (Piroton) 8,95; sk.
JESSICA BLANDY 12: ALS EEN GAT IN HET HOOFD (Renaud/Dufaux) 17,50; hk.

- GEÏLLUSTREERDE PERS -

NOORTJE 5: DUIZEND KEER LACHEN (Steeman/Klein) 7,95; sk.

- GEKNIPT PAPIER -

AQUABLUE "DE WITTE STER" 2 (Tota/Cailleteau) 13,25/225; sk.
ZOELOELAND 5: SNELLER DAN PAARDEN (Ramaïoli) 13,25/225; sk.

- LOEMPIA -

URBANUS 59: SNOEPERDEPOEP (Linthout/Urbanus) 6,50; sk.

- OOG & BLIK / DE HARMONIE -

KATOEN EN PINBAL 1: ACHTER HET NIEUWS (Swarte) 19,95/399; hk.

- ORANJE -

MALEFOSSE 7: DE MAAGD (Dermaut/Bardet) sk.

- TALENT -

CARNIVOREN 1 (Herenguel/Wacquet) 14,50; sk. *Door de tekenaar, die de laatste delen van Het land van langvergeten heeft getekend. Harde SF.*
CARNIVOREN 2 (Herenguel/Wacquet) 14,50; sk.
PERCEVAN 3: DE MEESTERS VAN HET VUUR (Luguy/Fauche/Leturgie) 12,50; sk.

De eerste twee delen verschenen enkele jaren geleden bij Blitz. Talent brengt daar, met dit derde deel, een herdruk van uit.
SEM & ISHTAR 2: DE WIND VAN HET VERLEDEN (Tandiang/Lukinburg) 14,50; sk.

- DE VRIJBUITER -

GARFIELD 46 (Davis) 6,95

------ TE VERSCHIJNEN IN SEPTEMBER ------

- LES ÉDITIONS ALBERT RENÉ -

HOEMPA-PA 3 (Uderzo/Goscinny) 9,95; sk.

- ARBORIS -

COR MORELLI 5: DE STEEN VAN MACHA- COPAN (Oosterwijk) 9,95/195; sk.
ELFQUEST 38: TERUG NAAR ZORGELOOS (Pini/Pini) 8,95/180; sk.
ELFQUEST - DE VERBORGEN JAREN 1: GOTARA'S OFFER (Pini/Pini) 8,95/180; sk. *Spin-off van de gelijknamige serie.*
HK 2: CEDRICK (Trantkat/Trannoy/

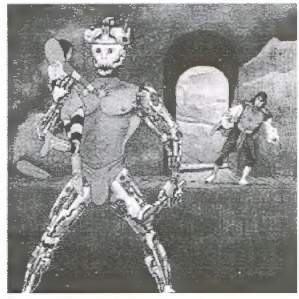

Morvan/Trube) 8,95/180; sk.
SUCCUBUS 1: HET SCHEPSEL UIT DE HEL (Pontet/Froideval) 10,95/220; sk. *Nieuwe fantasy-reeks met veel tietjes.*
TYNDALL 2: CAEL-AT-RAEM (Broeders/Van Peborgh) 9,95/195; sk en 19,95/395; hk.

- BIG BALLOON -

DAUWE DABBERT 21: HET GEMASKERDE OPPERHOOFD (Wijn/Roep) 8,95/180; sk en 24,95; hk.
FRANKA 14: HET PORTUGESE GOUDSCHIP (Kuijpers) 12,95/240; sk en 59,95/1200; hk. *Gezien de prijs van de slappe kaft, zorgt Big Balloon voor haar eigen goudschip. Zinken, die handel!!*
STRIKER 1 (Takashige/Minagawa) 9,95/199; sk. *Ook Big*

Balloon gaat op de manga-tour.
STRIKER 2 (Takashige/Minagawa) 9,95/199; sk.
TSAAR PETER DE GROTE (Karadzjev/Vysjinski) 29,95/550; hk.

- Casterman -

CATALOGUS PRATT: LITERAIRE REIZEN (Petitfaux/Lorent) 45,95/850; hk. *Dit is de catalogus bij een tentoonstelling (zie Agenda) in Brussel van 70 aquarellen van Pratt.*
KOBE DE KOE 4: RIOOLREVOLUTIE (De Moor) 9,95/195; sk. *Nog steeds aanbevolen..*
ONDER EEN VERRE HEMEL (Pratt) 24,25/450; sk. *Pratts laatste.*
YAKARI 22: EN DE WOESTE TORNADO (Derib/Job) 8,95; sk.

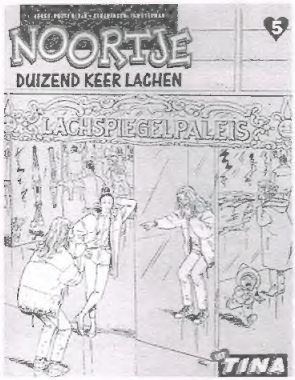

- Dargaud -

BLAKE EN MORTIMER: DE ZAAK FRANCIS BLAKE (Benoît/Van Hamme) 11,25; sk. *De auteurs hebben hun uiterste best gedaan het fifties-sfeertje van Jacobs te imiteren. Dat geldt zelfs voor de ouderwetse albumlengte van 64 pagina's.*
DE ERFGENAAM 2 (Juszezak/Cothias) 9,50; sk.
WUIVENDE VEDER 2 (Juillard/Cothias) 9,50; sk.

- Dupuis -

BAARD EN KALE 44: FORT OOIEVAAR (Sikorski/Lapière) 8,95; sk.
DALLAS BAR 1: TE KOOP: ONSTERFELIJKHEID (Marvano/Haldeman) 8,95; sk. *Van het duo van De eeuwige oorlog.*
JESSICA BLANDY 12: ALS EEN GAT IN HET HOOFD (Renaud/Dufaux) 9,75/180; sk.
JIMMY VAN DOREN 9: SCHIMMEN UIT HET VERLEDEN (Desorger/Desberg) 8,95; sk.
KLEINE ROBBE 6: ZET JE HOEDJE OP! (Tome/Janry) 8,95; sk.
COLLECTIE VRIJE VLUCHT: LOUIS DE PORTUGEES (Stassen) 25,00/450; sk. *He's back! De auteur van het briljante Brieven uit de har trakteert ons op een nieuw verhaal.*
YOKO TSUNO 21: DE POORT VAN DE ZIELEN (Leloup) 8,95; sk. *He's back, too. Maar van ons had dat niet gehoeven.*

- Geïllustreerde Pers -

DISNEY FILMSTRIP: PETER PAN (Diversen) 7,95/160; sk.
OOM DAGOBERT 54: DE JONGE JAREN VAN EEN STEENRIJKE EEND 2 (Diversen) 7,95/160; sk.
DONALD DUCK POCKET 39: BALLON- VAART MET HINDERNISSEN (Diversen) 7,95/160; sk.

- Geknipt Papier -

HET KLEINE VOLKJE 1: BONNIE - TOM

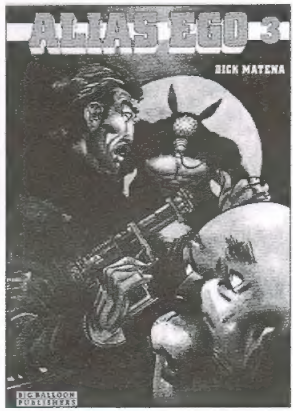

(Duval) 13,25/225; sk.
HET NARRENSCHIP 2: PLUVOIR 627 (Turf) 13,25/225; sk.
PERDITA QUEEN 1: GRIFFIN DARK (Crisse) 28,95/495; hk.
WAYNE REDLAKE 1: 500 GEWEREN (Lamy/Cailleteau) 13,25/225; sk.

- Lefranc -

ALEXIS 4 (Jaradin/Delaney) 9,95; sk.
BIGGLES 9 (Bergèse/Chauvin) 9,95; sk.
DE MALTEZER 5 (Verron/Loup Durant) 9,95; sk.
BOB MORANE KLASSIEK 14 (Forton/Vernes) 9,95; sk.
DE TRUCKERS 2 (Mainquy/Louarn) 9,95; sk.

- Loempia -

DE MAN VAN NERGENS (Manara) 16,90; sk. *Herziene herdruk met meer erotiek..*

- Le Lombard -

BLIKSEM 2: CLANDESTIEN (Delisse/Du- rieux) 9,95; sk.
MURIEL EN SCHROEFJE 2: LIEGEBEEST (Ers/Dugomier) 8,95; sk.
RUBINE 4: SERIAL KILLER (Walthéry/De Lazare/Mythic) 9,95; sk.
VALCOURT 1: DE SMAAK VAN ABSINT (Lenaerts/Renard) 9,95; sk. *Van de auteurs van de one-shot Duistere wateren.*

- Mana -

APPLESEED 3 14,95; sk.
APPLESEED 4 14,95; sk.
APPLESEED 5 14,95; sk.
APPLESEED 6 14,95; sk.
BLACK MAGIC 1 14,95; sk.
BLACK MAGIC 2 14,95; sk.
DOMINION 1 14,95; sk.
DOMINION 2 14,95; sk.
RG VEDA 1 14,95; sk. *Maar liefst 192 pagina's dik!*
RG VEDA 2 14,95; sk.

- Oog & Blik -

NOT QUITE DEAD (Shelton/Pic) 24,95/499; sk.
HEINZ 16: TSJOEKETJOEK (Windig/De Jong) 14,95/299; sk.

- Semic Junior Press -

MICHEL VAILLANT 59 (Graton) 8,95; sk.

- Standaard -

BAKELANDT 70: HET ARENDNEST (Leemans) 7,95/140; sk.
BIGGLES VERZAMELBAND 2 (Vandersteen/Johns) 21,95/395; hk.
NERO 135: HET ACHTSTE WERELDWONDER (Sleen) 6,95/130; sk.
DE RODE RIDDER 159: DE WATERDEMON (Vandersteen) 6,95/130; sk.
SUSKE EN WISKE 249: DE RAZENDE RACE (Diversen) 6,95/130; sk.
SUSKE EN WISKE KLASSIEK 29: DE KLEPPENDE KLIPPER (Vandersteen) 42,50/795; hk.
SUSKE EN WISKE KLASSIEK 30: DE STRAATRIDDER (Vandersteen) 42,50/795; hk.

- - niet aangekondigd; toch verschenen - -

AGATHA CHRISTIE 2: Mr. BROWN, DE GEHEIME TEGENSTANDER (Leclercq/Rivière) Lefrancq; 9,95; sk.
AGATHA CHRISTIE 3: DOOD OP DE NIJL (Miniac/Rivière) Lefrancq; 9,95; sk.
AGATHA CHRISTIE 4: TIEN KLEINE NEGERTJES (Leclercq/Rivière) Lefrancq; 9,95; sk.
BIGGLES 7: DE LAATSTE ZEPPELIN (Loutte/Oleffe) Lefrancq; 135,00; hk. *Luxe.*
BONE 1 (Smith) Lambiek; 14,95; sk. *Zie Het*

Laatste Oordeel.

BRUCE J. HAWKER 7: HET KONINKRIJK VAN DE HEL (Vance/Duchâteau) Albatros; 89,50; hk. *Luxe versie met prent.*

BRUNO BRAZIL 3: OGEN ZONDER GELAAT (Vance/Greg) Le Lombard; 9,95; sk.

CASSANOVA (Kolk) Griffioen Grafiek; 95,00; sk. *Twee boekjes in doos. 125 exemplaren.*

EDEN 1: DE AMPU'S (Fino/Poudat) Talent; 14,50; sk.

FABIEN M. 5: DE TRANEN VAN DE KONING (Stalner) Dargaud; 11,25; sk.

FLOOR: BRIEVEN VAN MATYAS (Hoek) RdH; 17,50; hk. *Weer een album van de piepkleine uitgeverij, die eerder Tomoyo uitgaf. Van Floor bestaan 55 exemplaren. Er hoort een vliegenmepper bij.*

GARFIELD POCKET 8: DE PANTOFFELHELD (Davis) De Vrijbuiter/

Loeb; 8,95; sk.

DE GAZETMADAM DRINGT AAN (De Rie) RdH; 4,00; sk. *Blijft leuk.*

GILLES DE GEUS 1: DE SPAANSE FURIE EN ANDERE VERHALEN (Kolk) Arboris; 9,95/195; sk. *Herdruk.*

HEER BOMMEL VOLLEDIGE WERKEN 10 (Toonder) Panda; 115,00; hk.

HIGH SCHOOL GENERATION 3: PHOENIX (Denayer) Le Lombard; 9,95; sk.

JARI 8: HET GEHEIM VAN JIMMY TORRENT (Reding) Lefrancq; 9,95; sk.

JUGURTHA 16: DE SOMBERE WOEDE (Suro/Vernal) Talent; 12,50; sk. *Weleens van een vrolijke woede gehoord, dan?*

JULES EN OLLIE 14: LEIDEN IN LAST (Rube/Felix) KBU; 49,50; hk.

JULES EN OLLIE 16: OPSCHUDDING IN OISTERWIJK (Bergmans/Rijthoven) KBU; 49,50; hk.

JULES EN OLLIE 17: HET GOUD VAN GOUDA (Bergmans/Felix) KBU; 12,50; sk. *De titels van deze reeks zijn nog slechter dan die van Suske en Wiske. Dat is vast niet makkelijk.*

KAPITEIN ROB VOLLEDIGE WERKEN 5: VERHALEN 17 T/M 20 (Kuhn) De vrijheid; 99,00; hk.

KAPITEIN ROB VOLLEDIGE WERKEN 6 VERHALEN 21 T/M 24 (Kuhn) De vrijheid; 99,00; hk.

KAPITEIN ROB VOLLEDIGE WERKEN 7 VERHALEN 25 T/M 28 (Kuhn) De vrijheid; 99,00; hk.

KAPITEIN ROB VOLLEDIGE WERKEN 8 VERHALEN 29 T/M 32 (Kuhn) De vrijheid; 99,00; hk.

LARGO WINCH 1: DE ERFGENAAM (Francq/Van Hamme) Khani; 185,00; hk. *Luxe.*

MAAIKE'S DAGBOEKJE 2 (Hartjes) Oog & Blik/De Harmonie; 6,50; sk.

MALEFOSSE 7: DE MAAGD (Dermaut/Bardet) Oranje; 28,95/495; hk.

MALORIX (Bus) Amor Vincit Omnia; 14,90; sk.

HET MIDLIFE-MONSTER 1 (Cestac) Dargaud; 11,25; sk.

DE ONNOEMBAREN 7: DE BEERPUT (Conrad/Yann) Khani; 185,00; hk. *Luxe.*

OUDE LIEFDES (Prado) Arboris; 9,95/195; sk.

DE PROFUNDIS 1: HET WATER TOT DE LIPPEN (Michaud/Carré) Dargaud; 9,50; sk.

RAVIAN 16: GIJZELAARS VAN HET ULTRALUM

(Mézières/Christin) Dargaud; 9,95; sk.

ROULETABILLE 6: DE BRUID VAN DE ZON (Swijsen/Leroux) Lefrancq; 9,95; sk.

STIGMATA (Mattotti/Piersanti) Oog & Blik; 19,95; sk. *Of 175,00 luxe met zeefdruk..*

STORM 21: DE GENESIS-FORMULE (Lawrence/Lodewijk) Big Balloon; 185,00; hk. *Prijzige luxe in een ongelofelijk hoge oplage van 750 exemplaren.*

STRAATMUSSEN (Andri/Jocelijn) RdH; 19,95; hk. *Veel zeldzamer dan de luxe Storm.*

SUSKE EN WISKE KLASSIEK 28: DE IJZEREN SCHELVIS (Vandersteen) Standaard; 42,50/795; hk. *Wie de serie in abonnement heeft, betaalt een tientje minder.*

DE TANDEN VAN DE HAAI (Boucq)

Tjistjen Dop & De Gallië; 135,00; hk. *Luxe.*

THAR 1: DE KLEINE BARBAARSE PRINS (Follet/Makyo) Glénat; 9,95; sk.

DE TORENS VAN SCHEMERWOUDE 4: REINHARDT (Hermann) Pegasus; 135,00; hk. *Luxe versie met prent.*

DE TORENS VAN SCHEMERWOUDE 5: ALDA (Hermann) Pegasus; 135,00; hk. *Idem.*

DE TRIP NAAR BERLIJN (Jinx) Wonderland Half Vier Productions; 19,95; sk. *Met CD.*

VLIEGENDE TAXI 1(Bergèse) Lefrancq; 9,95; sk.

VLIEGENDE TIJGERS 2: MISSIE SINGAPORE (Molinari/Nolane) Talent; 12,50; sk.

VERZAMELDE WERKEN VAN MOEBIUS 9: DE MAN VAN CIGURI (Moebius) Arboris; 25,95; hk.

DE WRAAK VAN DE DIKKE ONG (Vleeschouwer) Oog & Blik; 19,95; sk.

YASUDA 2: DE VROUW ZONDER GEZICHT (Jung/Reyelandt) Talent; 16,50; sk.